

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 1

BEOGRAD 1933 GODINE

KNJIGA 2

XXII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 8 FEBRUARA 1933 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVAO
POTPRETSEDNIK
DR. KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR
ANTE KOVAČ

PRISUTNI SU GG. MINISTRI: Ministar šuma i ruda PAVAO MATICA; Ministar unutrašnjih poslova ŽIVOJIN LAZIĆ

POČETAK U 10.40 ČASOVA PRE PODNE

S A D R Ž A J :

Pre dnevnog reda: 1. — Čitanje zapisnika;

2. — Ministar unutrašnjih poslova podnosi na rešenje predlog Zakona o obrazovanju novih srezova: Modričkog, Maglajskog i Bosansko-grahovskog;

3. — Interpelacija Dr. Nikole Nikića i drugova, nar. poslanika na Ministra unutrašnjih poslova.

Dnevni red: Pretres izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu.

Govornici: Izvestilac većine Tripko Ninković, izvestilac manjine Svetislav Hodjera (dva puša) Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić, Mihailo Živančević, dr. Milan Metikoš.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Otvaram XXII redovni sastanak Narodne skupštine. Izvolite čuti zapisnik XXI redovnog saštanka od 7 februara 1933 godine.

Sekretar Ante Kovač pročita zapisnik XXI redovnog sastanka.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima li ko kakvu primedbu na pročitani zapisnik? (Nema) Prime-daba nema, zapisnik je primljen. Izvolite čuti jedan zakonski predlog.

Sekretar Ante Kovač saopštava: G. Ministar unutrašnjih poslova, podnosi skupštini na rešenje predlog zakona o obrazovanju novih srezova: Modričkog, Maglajskog, i Bosansko-Grahovskog.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Za proučavanje ovoga zakonskog predloga izabraće se jedan naročiti Odbor kad to Narodna skupština odluči. Izvolite čuti interpelacije.

Sekretar Ante Kovač saopštava: gg. dr. Nikola Nikić i drugovi, narodni poslanici, — upućuju interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova o policijskim merama protivu g. dr. Ante Korošca i drugova i g. dr. Vlatka Mačeka.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ova će se interpelacija dostaviti nadležnom gospodinu Ministru.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je izveštaj Odbora za proučavanje zakonskog predloga o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu. Ima reč izvestilac većine g. Tripko Ninković.

Izvestilac Tripko Ninković: Gospodo narodni poslanici, pred Vama se nalazi projekat zakona o izboru narodnih poslanika, koji je u plenumu odbora svestrano proučen. Podneti prvobitni projekat Kraljevske vlade u plenumu odbora izmenjen je i dopunjen raznim opservacijama pojedinih kritičara, tako, da je uneto sve ono, što je bilo moguće, te tako ovaj podneti projekat predstavlja izraz većine odbora.

Dosadašnji izborni zakon, koji nije delo Skupštine, napadat je od sviju i svakoga, a naročito od opozicije, navodeći nemogućnost njenog izlaska na izbore, zbog preteranih formalnosti, traženja 200 potpisa u svakom izbornom srezu za sreske kandidate i po 60 za nosioca zemaljske kandidatske liste, te je ta preterana formalnost bila glavni uzrok da se njen glas nije mogao čuti u ovom domu. Zbog tih preteranih napada o velikim formalnostima starog izbornog zakona izlazi se pred vas, gospodo poslanici, sa novim projektom po kome se daje mogućnost kandidacije svakome ko politički u narodu stoji. Šta se

ovim projektom traži: traži se, gospodo poslanici, po 30 potpisa u polovini izbornih jedinica na teritoriji šest banovina. Onaj koji ima samopouzdanja u sebe i političke vrednosti u narodu, treba da ima oko 175 kandidata, koji u svojim jedinicama imaju po 30 pristaša. Pa ako, gospodo, neko nije u stanju ni to da ima, onda on u politici ne prestavlja mnogo.

Po ovome pitanju daće objašnjenje i gospodin Ministar unutrašnjih poslova, a ja Vas na kraju molim da primite ovako predloženi zakonski projekat i da glasate za njega. (Miloš Dragović: To je gilotina, a ne zakonski predlog. To je rubljenje glave. Kakav je to zakon!) Taj projekat glasi:

NARODNOJ SKUPŠTINI

Odbor za proučavanje zakonskog predloga o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu od 10 septembra 1931 god., sa izmenama i dopunama od 26 septembra 1931 god., na svojim sednicama svestrano je proučio upućeni mu zakonski predlog i u toku svoga rada učinio sledeće izmene i dopune:

§ 1

§ 4 menja se i glasi:

Za grad Beograd, Zemun i Pančevo kao jedno područje bira se pet poslanika.

Za pojedine Banovine bira se; i to: za banovinu Dravsku 29, Savsku 74, Vrbasku 23, Primorsku 24, Drinsku 38, Zetsku 32, Dunavsku 52, Moravsku 41 i Vardarsku 45.

Ovaj broj mandata u banovinama raspoređiće se na svaki administrativni srez po jedan, na srezove: Ljubljanski, Ptujski, Osječki, Bjelovarski, Splitski i Mostarski: po dva, a na gradove van sedišta Banovina koje imaju preko 100.000 stanovnika po jedan.

Ostatak mandata raspoređiće se na ona sedišta banovinska, koja imaju preko 30.000 stanovnika i to: na Zagreb 3, Ljubljanu 2, a na Split, Sarajevo, Novi Sad, Niš i Skoplje po jedan.

Pored toga bira se još onoliko poslanika koliko ima nosilaca zemaljskih kandidatskih lista koje su dobile preko 50.000 glasova.

§ 2

U paragrafu 6 stavu prvom poslednja rečenica menja se i glasi: „Ovaj će posao Državni odbor svršiti i to u Službenim novinama objaviti najdalje 30 dana pre dana izbora.“

U § 6 stavu drugom poslednja rečenica menja se i glasi: „Predsednik Senata i Predsednik Narodne skupštine predsedavaju Državnim odborom naizmenično.“

§ 3

§ 9 menja se i glasi:

„Nemaju pravo da biraju:

- 1) koji su izvršnom presudom osudjeni na robiju ili zatčenje, ili na strogi zatvor ili zatvor duži od godinje dana, dok se ne povrate u prava;
- 2) koji su izvršnom presudom osudjeni na gubitak časnih prava, za vreme dok traje ta kazna;
- 3) koji su pod stocištem;
- 4) koji su pod starateljstvom i
- 5) koji su izvršnom presudom osudjeni na gubitak biračkog prava zbog izbornih krivica.“

§ 4

§ 11 stav 2 menja se i glasi: „Narodni poslanici ne mogu biti u isto vreme državni ili banovinski liferanti ili preduzimači.“

§ 12 stav 1 menja se i glasi: „Aktivni državni i banovinski činovnici ne mogu se kandidovati za narodne poslanike.“

§ 12 stav poslednji ukida se.

§ 5

§ 13 menja se i glasi:

„Gube mandat poslanici:

- 1) koji izgube biračko pravo;
 - 2) koji se za vreme trajanja svoga poslaničkog mandata prime državne ili banovinske službe i
 - 3) koji za vreme trajanja poslaničkog mandata rade sa državom ili banovinom liferantske ili preduzimačke poslove.
- Ordredba pod 2) u koliko se odnosi na državnu službu ne važi za ministre.“

§ 6

Naslov pod V. pre § 17 menja se i glasi: „V. Sastavljanje kandidatske liste.“

§ 17 ukida se.

§ 7

§ 18 menja se i glasi:

„Zemaljska kandidatska lista sastavlja se ovako:

Na čelu se označuju dan izbora. Zatim se označi nosilac zemaljske kandidatske liste, njegovo zanimanje i mesto življenja.

Potom se označuju: ime i prezime, zanimanje i mesto življenja kandidata za sve izborne jedinice u državi. Ispod kandidata za svaku izbornu jedinicu ispisuje se ime i prezime, zanimanje i mesto življenja njegovog zamenika.

Ispod imena nosioca liste, sreskih kandidata i njihovih zamenika napisaće se odvojeno imena dva pretstavnika te liste za Glavni Birački Odbor i dva njihova zamenika, kao i imena po jednog pretstavnika i jednog njegovog zamenika za glasačka mesta.

Ovako sastavljenu listu predlažu najmanje po 30 predlagagača (pravni birača) iz svakog administrativnog sresa od polovine ukupnog broja administrativnih srezova u državi, s tim, da su ovi administrativni srezovi na teritoriji bar $\frac{2}{3}$ banovina.

Nepismene predlagagače potpisaće po njihovom pristanku drugi, koji će se takodje potpisati.

Uz zemaljsku kandidatsku listu predlagagači su dužni podneti sudu i pismeni akt pristanka nosioca, svakog kandidata i njegovog zamenika.

Za predlagagače i za urednost liste nije obavezno da na kandidatskoj listi koju predlažu naznače pretstavnika i njegovog zamenika za sva glasačka mesta.

Pretstavnici za pojedina glasačka mesta kao i njihovi zamenici moraju biti iz opštine u kojoj se glasanje vrši i upisani u njen stalni birački spisak.

Bez pitanja i odobrenja niko se ne sme za pretstavnika nosioca zemaljske kandidatske liste ili pretstavnikovog zamenika označiti i na listi zapisati.

Kada neko dozna da je na kojoj god listi za pretstavnika ili zamenika zabeležen bez svoga znanja i odobrenja, on ima pravo izjaviti Kasacionom sudu u Beogradu da se toga ne

prima, i sud je dužan izbrisati ga, pa o tome izvestiti jednoga od podnosilaca zemaljske kandidatske liste."

§ 8

U § 20 stavu prvom prva rečenica menja se i glasi: „Kao predlagači mogu da potpišu zemaljsku kandidatsku listu samo oni koji su upisani u stalne biračke spiskove.“

U § 20 između preposlednjeg i poslednjeg stava dodaje se nov stav koji glasi: „Osporavanje potpisa predlagača može se činiti najdalje za vreme od 8 dana od dana predaje liste sudu.“

§ 9

§ 21 menja se i glasi:

„Svaka zemaljska kandidatska lista mora imati najmanje po jednog kandidata u svakom administrativnom srezu, gde se bira jedan poslanik i po dva gde se biraju dva poslanika, po jednog kandidata u varoši, za koju se bira poslanik, kao i po jednog kandidata za svako sedište banovina za koje se bira poslanik, po dva gde se biraju dva poslanika, po tri kandidata gde se biraju tri poslanika i po 5 kandidata za upravno područje grada Beograda, Zemuna i Pančeva (§ 4); svaki od tih kandidata mora imati svoga zamenika. U istom administrativnom srezu, varoši odnosno banovinskim sedištima i upravnom području grada Beograda, Zemuna i Pančeva, može zemaljska kandidatska lista imati više sreskih kandidata, odnosno više grupa kandidata.

Sreski kandidati mogu se kandidovati najviše u tri izborne jedinice, u kom slučaju moraju biti vezani za istu zemaljsku listu.

Jedno lice može biti na istoj listi u dve izborne jedinice kandidat i u trećoj zamenik, ili u jednoj izbornoj jedinici kandidat i u dve zamenik.

Zamenik sreskog kandidata može biti zamenik u tri izborne jedinice na istoj listi.

Ako se ma kojim slučajem uprazni mesto poslanika koji je izabran kao sreski kandidat, na njegovo mesto doćiće njegov zamenik.

Oni koji budu izabrani na više mesta za narodne poslanike, imaće da se izjasne, najdalje za tri dana pošto im Skupština potvrdi izbor, za koje se mesto za poslanike primaju.“

§ 10

§ 22 ukida se.

§ 23 menja se i glasi: „Sve varoši sa srezovima na čijoj su teritoriji sačinjavaju jednu izbornu jedinicu sem varoši za koje se kao banovinska sedišta po § 4 bira poslanik odnosno poslanici, i sem varoši koje imaju preko 100.000 stanovnika.“

§ 24 ukida se.

§ 11

§ 25 menja se i glasi:

„Dva primerka ovako sastavljene zemaljske kandidatske liste odneće najmanje 5 predlagača, najdalje 15 dana pre izbora, na potvrdu Kasacionom sudu u Beogradu i predati ih predsedniku ili njegovom zameniku, koji će im odmah izdati revers o prijemu.

Sud će se najprije uveriti iz podnetih uverenja nadležnih sreskih odnosno prvostepenih ili okružnih sudova, jesu li predlagači zaista upisani u stalne biračke spiskove, da li ih ima u potrebnom broju u smislu § 18 i da li ima pismeni pristanak nosioca, sreskih kandidata i njihovih za-

menika prema § 18, pa kad se o tome uveri, potvrdiće listu. Jedan potvrđeni primerak vratiće podnosiocima na revers najdalje za tri dana od dana prijema, a drugi čuvati pod svojim pečatom na sigurnom mestu, od koga će primerka prepis odmah poslati Upravi Državne štamparije da se obznani u prvom broju „Službenih novina“ Kraljevine Jugoslavije i službenih organa Kraljevskih banskih uprava, pod rubrikom „Kandidati za narodne poslanike.“

§ 12

§ 27 menja se i glasi:

„Svaku zemaljsku kandidatsku listu čim se reda javnosti, slobodno je svakome prepisati ili preštampati.“

§ 13

§ 28 menja se i glasi:

„Zemaljska kandidatska lista jednom predata Kasacionom sudu u Beogradu, ma i ne bila potvrđena, ne može se opozvati niti se u njoj mogu činiti kakve izmene. Ali ako koji od predloženih kandidata umre, ili izgubi pravo da bude biran, može se mesto njega predložiti drugi kandidat.

Ovakve izmene u listi mogu se činiti sve do na 48 sati pre izbora i one će se potvrđivati na isti način kao i zemaljska kandidatska lista.“

§ 14

§ 61 menja se i glasi:

„Na osnovu rezultata izbora Glavni birački odbor utvrdiće prethodno, koja je zemaljska kandidatska lista dobila najveći broj glasova (relativnu većinu) sabirajući sve glasove koje su dobili svi kandidati vezani sa ovu listu u celoj zemlji.

Potom će Glavni birački odbor potvrditi za poslanike sve nosioce onih zemaljskih kandidatskih lista, koje imaju preko 50.000 glasova u celoj zemlji.

U upravnom području grada Beograda, Zemuna i Pančeva $\frac{2}{3}$ t. j. tri mandata pripadaju onoj zemaljskoj kandidatskoj listi, koja je u celoj zemlji dobila najveći broj glasova i to kandidatima onim redom kako su uvedeni u zemaljskoj kandidatskoj listi. Ako ima više grupa od po pet kandidata vezanih za najjaču zemaljsku kandidatsku listu ovi mandati pripaće onoj grupi koja je dobila relativnu većinu među svima grupama vezanim za najjaču zemaljsku kandidatsku listu. Podela mandata na pojedine kandidate vrši se na isti način kao u prvom slučaju. Ostala dva mandata po ovaj ostatak deliti među sve zemaljske kandidatske liste dobila tri petine glasova palih u celoj zemlji, onda će se ovaj ostatak deliti među sve zemaljske kandidatske liste računajući tu i najjaču. Broj glasova koji je ukupno svaka zemaljska kandidatska lista dobila u upravnom području grada Beograda, Zemuna i Pančeva, deli se sa jedan i dva. Od brojeva dobivenih ovakvim delenjem uzimaju se dva najveća i prema tim brojevima dodeljuju se ova dva mandata zemaljskim kandidatskim listama. U pogledu podele ova dva mandata na pojedine kandidatske liste važe odredbe o podeli prve tri petine mandata. Ako je najjača zemaljska kandidatska lista dobila manje od $\frac{2}{3}$ glasova palih u celoj zemlji, onda se ona pri podeli ova dva mandata ne uzima u obzir. U tom slučaju podela ova dva mandata se vrši na isti način, sem što u dobi ne učestvuje najjača zemaljska kandidatska lista.

Zemaljskoj kandidatskoj listi koja je dobila najveći broj glasova u celoj zemlji, dodeliće se tri petine ukupnog broja narodnih poslanika od onog broja koji dolazi na sve banov-

vine. Razlomci pri obračunu ove tri petine ne uzimaju se u obzir.

Od ove tri petine mandata podeliće se polovina t. j. tri desetine i to: Banovini Dravskoj 9, Savskoj 22, Vrbaskoj 7, Primorskoj 7, Drinskoj 11, Zetskoj 10, Dunavskoj 16, Moravskoj 12 i Vardarskoj 13. Ovi mandati podeliće se pre svega na one kandidate vezane za najjaču zemaljsku kandidatsku listu, koji u srez, varoši odnosno banovinskom sedištu, prema svim ostalim kandidatima toga sreza, varoši odnosno banovinskog sedišta imaju apsolutnu većinu glasova i to redom prema veličini broja dobivenih glasova. Ako ovim ne bi bila iscrpljena pomenuta polovina, ostali mandati te polovine podeliće se redom srezovima, varošima, odnosno banovinskim sedištima, najjačim prema zbiru glasova koji su pali na sve kandidate u srezu, varoši odnosno banovinskom sedištu, vezane za najjaču zemaljsku kandidatsku listu. Ovi mandati pripasće onim sreskim kandidatima koji su medju svim ostalim kandidatima toga sreza, varoši odnosno banovinskog sedišta vezani za ovu listu, dobili relativnu većinu.

Druga polovina od pomenute tri petine t. j. druge tri desetine mandata podeliće se na ovaj način: Pre svega utvrdiće se procentualni odnos između zbira glasova palih u pojedinim banovinama za najjaču zemaljsku kandidatsku listu, i zbira glasova palih za tu listu u svima banovinama. Zatim podeliće se ovi mandati srazmerno prema dobivenom procentu na pojedine banovine. Kod ove podele uzeće se u obzir u prvom redu celi brojevi, a ako njihov zbir ne bi iscrpeo celi broj mandata preostali mandati dodeliće se banovinama redom prema veličini ostatka. Podela ovih mandata u banovinama vrši se na način predviđen u prethodnom stavu redom na kandidate onih srezova koji podelom prve tri desetine mandata nisu dobili poslanika.

Pri ovoj podeli mandata varoši, za koje se kao sedišta banovina biraju poslanici, i varoši od preko 100.000 stanovnika, smatraće se isto kao i ostali administrativni srezovi. U srezovima i varošima, za koje se biraju po dva ili tri poslanika, oglašiće se svi kandidati izabrani, ako je, po apsolutnoj većini odnosno po jačini zbira glasova, koji su pali za sve grupe kandidata toga sreza odnosno varoši vezane za zemaljsku kandidatsku listu, taj srez odnosno varoš ušla u red za dodeljivanje mandata. Ako ima više grupa od po dva odnosno tri kandidata vezanih za najjaču zemaljsku kandidatsku listu, za poslanike će se oglašiti svi kandidati toga sreza odnosno mesta one grupe, koja je dobila relativnu većinu među grupama vezanih za najjaču kandidatsku zemaljsku listu.

Broj mandata koji preostane, kad se od ukupnog broja mandata odbiju mandati koji su na ime tri petine pripali najjačoj zemaljskoj kandidatskoj listi, deliće Glavni birački odbor na ovaj način:

1. Ako je najjača zemaljska kandidatska lista dobila tri petine glasova palih u celoj zemlji, onda će se ovaj ostatak deliti među sve zemaljske kandidatske liste u zemlji, računajući tu i listu koja je dobila najveći broj glasova u zemlji.

Pre svega utvrdiće se broj mandata koji od toga ostatka pripada najjačoj zemaljskoj kandidatskoj listi i to na ovaj način. Broj glasova koji je ukupno svaka zemaljska lista dobila u svima banovinama deli se sa 1, 2, 3 i t. d. i najzad

sa cifrom koja odgovara broju mandata ovoga ostatka. Od brojeva dobivenih ovakvim deljenjem uzima se najvećih onoliko koliko iznosi broj ostatka mandata. Koliko se tih brojeva uzelo iz reda onih količnika dobivenih kad se broj glasova najjače zemaljske kandidatske liste delio sa 1, 2, 3 i t. d. toliko mandata pripada najjačoj zemaljskoj kandidatskoj listi. Ovi mandati podeliće se na banovine po istoj srazmeri po kojoj je izvršena podela prve tri desetine mandata. Ako bi na ovaj način koja banovina ukupno trebala da dobije više mandata no što joj pripada, višak podeliće se srazmerno na ostale banovine.

Onaj broj mandata koji još pripada svakoj banovini podeliće se među ostale zemaljske kandidatske liste srazmerno broju glasova, koji su u toj banovini pali na sve sreske kandidate vezane za pojedine od tih zemaljskih kandidatskih lista i to na ovaj način: Broj glasova koji je ukupno svaka od tih zemaljskih kandidatskih lista dobila u pojedinoj banovini deli se sa 1, 2, 3 i t. d. i najzad sa cifrom koja odgovara tom broju mandata koji još pripada banovini. Od brojeva dobivenih ovakvim deljenjem uzima se najveći onoliko koliko još mandata pripada toj banovini i prema tim brojevima dodeljuje se broj mandata svakoj od tih lista. Koliko se tih brojeva uzelo iz reda onih količnika dobivenih, kad se broj glasova jedne liste delio sa 1, 2, 3 i t. d. toliko mandata pripada toj listi.

Srazmerni broj mandata koji pripada na svaku zemaljsku kandidatsku listu — podrazumevajući tu i najjaču — podeliće se u pojedinim banovinama, srezovima odnosno mestu na način predviđen u stavu petom, ali samo onom srezu odnosno mestu koji ranijom podelom mandata nisu već dobili poslanika;

2. Ako je najjača zemaljska kandidatska lista dobila manje od $\frac{2}{3}$ glasova palih u celoj zemlji, onda se zemaljska kandidatska lista sa najvećim brojem glasova pri podeli ovog ostatka mandata ne uzima u obzir. Podela mandata kao i dodeljivanje mandata pojedinim sreskim kandidatima vrši se kao pod 1, sem što u deobi ne učestvuje najjača zemaljska kandidatska lista;

3. Ako koja zemaljska kandidatska lista za celu zemlju nije dobila ni onaj broj glasova koliki je potreban broj predlagača, ona neće učestvovati pri podeli mandata pod 1. i 2. niti će se broj njenih glasova uopšte uzimati u obzir kod proračunovanja i deobe pod 1. i 2.

Ako se dese dve najjače zemaljske kandidatske liste sa jednakim brojem glasova, onda će se izbori ponoviti u drugu narednu nedelju, računajući od dana kada Glavni birački odbor utvrdi rezultat prvih izbora.

§ 15

Ministar Pravde ovlašćuje se da daje autentična tumačenja ovog Zakona, a Ministar unutrašnjih poslova da izdaje sva potrebna uputstva za izvršenje ovog zakona.

§ 16

Ovaj Zakon stupa u život kad ga Kralj potpiše a obavezu snagu dobije kad se objavi u „Službenim Novinama“:

Odboru je čast predložiti Narodnoj skupštini da ovaj

zakonski predlog izvoli u celini usvojiti sa prednjim izmenama i dopunama.

Za izvestioca većine Odbor je odredio g. Tripka Ninkovića, narodnog poslanika.

Sekretar,
Tripko Ninković s. r.

Članovi:

Joakim Kunjašić s. r.
Lovro Petovar s. r.
Vlada Miletić s. r.
Milan Radonić s. r.
Mihailo Živančević s. r.
Dr. Miloslav Stojadinović s. r.
Dr. Bogoljub Kujundžić s. r.
Milan Stepanović s. r.

Pretsednik Odbora,
Dr. Ninko Perić s. r.

Mihailo Jevtić s. r.
Dr. Mirko Ivandekić s. r.
Todor Tonić s. r.
Dr. Fedor Nikić s. r.
Milutin Jelić s. r.
Dr. Dragutin Kostić s. r.
Isa Bogdanović s. r.
Stevan Ćirić s. r.

Potpretsednik dr. Kosta Popović: Reč ima izvestilac manjine g. Svetislav Hodera.

Svetislav Hodera: Gospodo narodni poslanici, čast mi je podneti Vam odvojeno mišljenje narodnih poslanika Svetislava Hodjere i drugova po zakonskom predlogu o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu od 10 septembra 1931 godine sa izmenama i dopunama od 26 septembra 1931 godine.

§ 1

§ 4 menja se i glasi:

Za grad Beograd, Zemun i Pančevo kao jedno područje bira pet poslanika.

Za pojedine banovine bira se i to: za banovinu Dravsku 20, Savsku 74, Vrbasku 23, Primorsku 24, Drinsku 38, Zetsku 32, Dunavsku 52, Moravsku 41, Vardarsku 45.

Ovaj broj mandata u Banovinama raspoređuje se na svaki administrativni srez po jedan, na srezove: ljubljanski, ptujski, osiječki, bjelovarski, splitski i mostarski po dva, a na gradove van sedišta Banovina koji imaju preko 100.000 stanovnika po jedan.

Administrativni srezovi koj biraju po dva poslanika podeliće se u dva izborna sreza i svaki od ovih izbornih srezova biraće po jednog poslanika.

Ostatak mandata raspoređuje se na ona sedišta banovinska, koja imaju preko 30.000 stanovnika i to: na Zagreb 3, Ljubljanu 2 i na Split, Sarajevo, Novi Sad, Niš i Skoplje po jedan.

§ 4 a

§ 15 menja se i glasi:

Glasanje za izbor narodnih poslanika tajno je i vrši se kuglicama po Opštinama odnosno po glasačkim mestima a po stalnim biračkim spiskovima.

§ 6

§ 18 menja se i glasi:

Zemaljska kandidatska lista sastavlja se ovako:

Na čelu se označuje dan izbora. Zatim se označi ime stranke kojoj pripada zemaljska kandidatska lista.

Potom se označuju ime i prezime, zanimanje i mesto življenja njegovog zamenika.

Ispod imena političke stranke, sreskih kandidata i njihovih zamenika napisaće se odvojeno imena dva pretstav-

Za izvestioca manjine određen je Svetislav Hodera narodni poslanik.

6. februara 1933 god.

Beograd

nika te liste za Glavni birački odbor dva njihova zamenika.

Ovako sastavljenu listu predlažu najmanje 30 predlagača (pravni birača) iz svake izborne jedinice u kojoj ta lista ima kandidata (§ 21).

Nepismeno predlagače potpisaće po njihovom pristanku drugi koji će se takode potpisati.

Uz kandidatsku listu mora biti priložen pismeni akt pristanka Glavnog odbora stranke, pismeni pristanak svakog kandidata i njegovog zamenika da se kandiduje za administrativni srez taj i taj.... odnosno za mesto to i to.... na zemaljskoj listi te i te stranke.

§ 7

§ 21 menja se i glasi:

Svaka zemaljska kandidatska lista mora da ima kandidate i zamenike u polovini ukupnog broja izbornih jedinica u državi s tim da u svakoj banovini bude bar jedna trećina ovih izbornih jedinica. Kao izborne jedinice u smislu ovog zakona smatra se i svako sedište banovine za koje se bira 1, 2 i 3 poslanika kao i upravno područje grada Beograda, Zemun, i Pančeva gde se biraju 5 poslanika.

Sreski kandidati mogu se kandidovati u najviše tri izborne jedinice, u kom slučaju moraju biti vezani za istu listu.

Jedno lice može biti na istoj listi u dve izborne jedinice kandidat i u trećoj zamenik, ili u jednoj izornoj jedinici kandidat i u dve zamenik.

Zamenik sreskog kandidata može biti zamenik u tri izborne jedinice na istoj listi.

Ako se ma kojim slučajem uprazni mesto poslanika koji je izabran kao sreski kandidat, na njegovo mesto doći će njegov zamenik.

§ 9

§ 25 menja se glasi:

Dva primerka ovako sastavljene zemljaske kandidatske liste podneće po statutima za to ovlašćeni članovi Glavnog odbora stranke posle 45 dana od dana Ukaza o raspisivanju izbora, a najdalje 15 dana pre izbora, na potvrdu Kasacionom sudu u Beogradu.

Sud će se najpre uveriti iz podnetih uverenja nadležnih sreskih odnosno prvostepenih ili okružnih sudova, jesu li predlagači zaista upisani u stalne biračke spiskove, da li ih ima u potrebnom broju u smislu § 18 i da li ima pismeni pristanak Glavnog odbora stranke, sreskih kandidata i njihovih zamenika prema § 18 pa kad se o tome uveri potvrđiće listu. Jedan potvrđeni primerak vratiće podnosiocima

na revers najdalje za tri dana od dana prijema, a drugi čuvati pod svojim pečatom na sigurnom mestu, od koga će primerka prepis odmah poslati Upravi državne štamparije da se obznani u prvom broju „Službenih Novina“ Kraljevine Jugoslavije i službenih organa Kraljevskih banskih uprava pod rubrikom „Kandidati za narodne poslanike“.

§ 9 a

§ 26 menja se i glasi:

Po odobrenju zemaljske kandidatske liste od strane Kasacionog suda i posle objave u „Službenim Novinama“, da je lista odobrena (§ 25), svaki sreski kandidat ili njegov punomoćnik podneće najdalje na 5 dana pre izbora svom sreskom odnosno Okružnom sudu onoliko štampanih primeraka koliko u srezu odnosno mestu ima glasačkih mesta i po dva primerka za Sud. Na štampanim primercima bice označeno samo ime političke stranke, kandidata i zamenika za dotični srez odnosno mesto (§ 21) i predstavnik sa svojim zamenikom.

U svakom takvom primerku kandidatske liste mora biti nastampano u vrhu „za glasačko mesto Beograd, Zagreb, Ljubljana“ Na primercima namenjenim onim glasačkim mestima gde se glasa u više odeljenja ili kvartova, u vrhu će biti nastampano: „za glasačko mesto“

Sud će se uveriti da li su na svima štampanim primercima imena predloženi lica naznačena saglasno originalnoj kandidatskoj listi, pa će ih sve potvrditi svojim potpisom i pečatom Suda. Od ovih štampanih primeraka razaslaće u roku od 48 sati od dana prijema svakom glasačkom mestu, a sve uz revers o prijemu.

Birački odbor primepice na vidnom mestu u Glasačkoj sobi sve ove primerke u oči dana izbora.

Za urednost liste nije obavezno da na svima štampanim primercima budu naznačena imena predstavnika i njegovog zamenika.

Predstavnici za pojedina glasačka mesta kao i njihovi zamenici moraju biti iz opštine u kojoj se glasanje vrši i upisani u njen stalni birački spisak.

Bez pitanja i odobrenja niko se nesme za predstavnika zemaljske kandidatske liste, sreskog kandidata ili njihovog zamenika označiti i na listu zapisati.

Kad neko dozna da je na kojoj god listi za predstavnika ili zamenika zabeležen bez svog znanja i odobrenja, on ima pravo izjaviti Kasacionom sudu (§ 18) u Beogradu odnosno Sreskom ili Okružnom sudu da se toga ne prima i Sud je dužan izbrisati ga, pa o tome izvestiti jednog od podnosioca kandidatske liste (§ 18) odnosno sreskog kandidata ili njegovog punomoćnika.

§ 11 a

Posle § 29 dodaje se nov paragraf 29 a, koji glasi:

Svaka zemaljska kandidatska lista, koja bude od strane Kasacionog suda potvrđena, imaće na dan izbora ili drugog određenog dana svoju zasebnu kutiju na glasačkim mestima onih izbornih jedinica u kojima ta lista ima svog kandidata.

§ 12

§ 61 menja se i glasi:

Na osnovu rezultata izbora glavni birački odbor proglašice poslanicima one kandidate, koji su u svojim izbornim srezovima dobili prostu većinu glasova.

Usvajanjem principa tajnog glasanja, potrebno je izmeniti sve dočnije paragrafe koji stoje sa tim principom u vezi.

Gospodo narodni poslanici, predlog manjine odborske razlikuje se od predloga odborske većine u glavnom u trima tačkama. I to: odborska većina vezuje sreskog kandidata za zemaljsku listu pomoću jedne ličnosti, koja se zove nosilac liste. Mi pak predlažemo da se ti sreski kandidati vežu za zemaljsku listu pomoću stranke, kojoj ti sreski kandidati pripadaju. To je prva i najglavnija tačka u ovom predlogu.

Drugo, u vezi sa ovim mi tražimo da se glasanje vrši tajno, a ne javno.

Treće, odborska većina predlaže podelu mandata pomoću jedne vrlo komplikovane i teške matematičke formule gospodina Stojadinovića, dok mi tražimo da tu podelu mandata izvrši sam narod, t. j. onaj kandidat koji u svom srezu dobije apsolutnu većinu ili relativnu većinu, on mora biti poslanik. (Pljeskanje i glasovi: Tako je!)

Gospodo, ko površno prouči ovaj naš predlog, taj može da misli da smo se mi rukovodili ovde nekakvim demagoškim motivima. Verovatno to misli i Kraljevska vlada, pa zato i nije dopustila da se štampa ovo naše odvojeno mišljenje.

Koji su nas razlozi, gospodo, naveli da podnesemo i da tražimo da se naročito izmene ove tri tačke?

Mi stojimo na gledištu da ovim zakonima koji su čisto političke prirode, kao što je zakon o izboru narodnih poslanika, kao što je zakon o zborovima i dogovorima, kao što će biti i zakon o izboru banskih većnika i zakon o opštinama, onemogućujući povratak onih ranijih verskih, pokrajinskih i plemenskih svada i zadržavajući a u isto vreme da se tim zakonima omogućiti da se potpuno sprovede jugoslovenski program, čije su glavne konture označene u Manifestu od 6 januara. (Pljesak.) U isto vreme tražili smo, gospodo, da se narodu da što veće zadovoljenje, a to se može učiniti samo tako, ako mu se da tajno glasanje, i ako mu se da da on de fakto bira svoje poslanike, a ne da ih bira računica gospodina Stojadinovića. Izvinite, gospodine Stojadinoviću, ali vi ste je podneli!

Dakle, gospodo, odborska većina traži da na čelu stranke bude nosilac liste.

Ona nikakve uslove ne traži od toga nosioca liste. Taj nosilac liste nije personifikacija nikakvog programa, nikakve ideje, on će doći slučajno, sticajem prilika, ili će doći pomoću vlasti ili će doći — ja ću vam to dočnije primerom pokazati — iz čiste jedne trgovačke računice. Taj nosilac liste, on ima, po predlogu odborske većine, suvereno pravo da daje pristanak svakome kome on hoće i svakoga koga hoće, može da odbije. On nije dužan niti će to uraditi da pokupi oko sebe samo svoje političke jednomišljenike, samo ljude koji su među sobom vezani jednom istom političkom idejom, on će prirodno je prikupiti samo one ljude, koji će njega da služe, koji će u Skupštini njemu sastavljati većinu da bi mogao nesmetano da vlada. Šta više interesi tih kandidata kad dodu na tu listu, oni se sukobljavaju sa interesima nosioca liste, jer nosiocu liste je samo stalo do toga da ima što više glasova. I čim se pojavi druga lista, a to je težnja, jer je g. Predsednik vlade izjavio da se hoće da i opozicija učestvuje u izborima t. j. da ne bude samo jedna kandidatska lista, onda je on, nosilac prinudjen da u svakom srezu ima što više kandidata da bi mogao dobiti relativnu

većinu, a to se može postići samo sa velikim brojem kandidata, i onda ako dobije relativnu većinu, onda ta lista nosi ne tri petine mandata, nego svih devet desetina.

Ovakvim radom, gospodo, ne može se stvoriti nikakva organizacija, a ja mislim da treba da nam bude cilj stvaranje novih jakih političkih organizacija. Bez političkih organizacija ne može se zamisliti ni održati nikakvo političko stanje.

Po našem predlogu mi tražimo da se ozakoni ono što pretstavlja danas faktično stanje. Svi vi, gospodo, koji se bavite javnim životom znate da i svaki opštinski odbornik ako hoće da bude odbornik, a ne samo kmet ili narodni poslanik, da mora da pripada jednoj političkoj organizaciji. Istina da su za vreme opštinskih izbora isticane po nekad i neke neutralne liste, ali su te liste uvek propadale. Svaki je čovek morao pripadati jednoj organizaciji, ako je hteo da ga narod izabere za jednu javnu funkciju. Dakle, kad mi tražimo da se lista veže za stranku, mi time tražimo da se ozakoni jedno faktično stanje.

Gospoda iz većine su nam prebacivala da je to ograničenje pasivnoga prava svakoga birača i da je protivno Ustavu. Ovim se, međutim, načinom ne ograničava ni u čemu pravo birača, nego naprotiv to ograničenje postoji po predlogu većine, pošto je nosilac liste taj, koji bez ikakvoga ograničenja daje ili ne daje pristanak pojedinim ljudima, koji hoće da se kandiduju. Po našem predlogu čak i ovaj pristanak, koji se traži od Glavnoga odbora stranke, on je u glavnom čisto formalan, jer zna se ko u stvari daje pristanak.

On se daje onome koga je sreska organizacija istakla kao svoga kandidata, i gospodo, drugim rečima mi tražimo da to ograničenje — ako se to uopšte može tako izvesti — može biti samo od naroda. Onaj koji nema narod za sobom, ne može uopšte da se kandiduje po našem sistemu, dok po njihovom sistemu može da se kandiduje svaki koji hoće, i to ću da vam dokažem naročitim primerom. Ja mislim da je uopšte nezgodno što Vlada ističe ovde, da se ovo ne slaže sa Ustavom, a to pravo da se poziva na Ustav, ja odričem Kraljevskoj vladi. Evo zbog čega. Član 68 Ustava glasi: svaki član Senata i Narodne skupštine ima pravo upravljati Ministrima pitanja i interpelacije. Ministri su dužni dati odgovore u istom sazivu. (Jedan glas: A ne daju!) Da li su dali, gospodo, na one silne interpelacije iz prošlog saziva odgovor? (Jedan glas: Niko!) Bila je jedna interpelacija sa 120 potpisnika, a na nju nije odgovoreno. (Jedan glas: Tačno!) Dakle, ja mislim da je vrlo nezgodno da se uopšte pozivamo na Ustav. Ali ima, gospodo, još jedan razlog koji bi bar trebao da rukovodi gospodina Pretsednika vlade da baš primi ovaj naš predlog, t. j. da treba da se veže za stranku, a ne za nosioca liste.

G. Milan Srškić u više prilika rekao je da bi želeo da učestvuje i opozicija na izborima. Ali on misli da posle raznim zakonskim klauzulama uspe i ma kako bilo njihovo učestvovanje na izborima, da njihov broj poslanika ne prede 10%. On misli da će uvek dobiti tu relativnu većinu, jer smatra da opozicija ovakva kakva je, baš ova koja je istakla ove razne punktacije, ne može da se složi na izborima.

Gospodo, ovaj predlog odborske većine, upravo Kraljevske vlade, uopšte ne traži nikakav sporazum. Nikakav sporazum nije potreban između ovih strana-

ka. Nikakav sporazum ne postoji između sreskih kandidata i nosioca liste. Svaki može da se kandiduje, koga bi nosilac liste primio. Sporazum između opozicije nije potreban; njima je potrebna jedna mala saglasnost čisto tehnička, koja nikako ne utiče na njihov program, a to je da izaberu ma koju ličnost za nosioca liste. Ne treba da bude poznata ličnost za nosioca liste. Nosilac liste po ovom zakonu može biti jedna obična figura, koja ima da izjavi da će biti nosilac liste pod tim uslovom, ako primi na svoju listu svakoga onoga kandidata, koga ma koji od ovih šefova, koji su istakli punktacije, njemu predlože. Oni će naći nosioca liste koji će to učiniti, a to je i u njihovom interesu. Pored njihovog ovakvog raznog programa, oni se tu nikako ne sukobljavaju. Uzmite na pr. ovako: opozicija se dogovori da uzme među sobom jednu ličnost za nosioca i oni će da kažu: Najstariji je među nama Aca Stanojević i njega mećemo za nosioca liste. (Jedan glas: Ako se on primi.) Ako se on ne primi, naćiće ma koju ličnost. Ja vam kažem, da je ovde nosilac liste samo jedna figura. Ako Aca Stanojević neće da se primi, primiće se drugi, neka se primi crni ciganin. Onda će se od njega tražiti; od nosioca liste, da primi svakoga kandidata, koga predloži šef grupe. Onda imate ovako: U celoj Srbiji na zemaljskoj kandidatskoj listi u svakom srezu dolazi po jedan radikal, po jedan demokrata i jedan zemljoradnik; u Bosni pored ove trojice doćiće po jedan Spahinovac, Radićevac i Pribićevac, oni imaju svi računa da metnu što više kandidata u svima srezovima, jer gospodo, ovaj zakon to baš zahteva. Cilj mu je, da se postigne jedna relativna većina, a posle ko će među njima biti poslanik, to je onaj kome je narod u tom srezu dao najviše glasova. Takvo je moje tumačenje ovoga zakona i tako i jeste.

Drugim rečima, oni uvek mogu da se slože po ovakom jednom zakonu, jer ne treba da daju jedan drugome nikakve obaveze te prema tome oni mogu sastaviti i zajedničku listu. Opozicija je vrlo raznorodna. Tako na primer Korošca malo interesuje drugi koji kraj naše države, sem Slovenačke, to smo videli iz njegovih punktacija. To isto važi i za Mačeka, i za Spahu. Jedino Ljuba Davidović se hvata drugih sfera. I, gospodo, takva jedna lista može da dobije, pa makar i bilo javno glasanje, 9/10 narodnih poslanika u Skupštini. Kad takva lista dobije tako ogromnu većinu, njena će prva briga biti, da promeni sve ove zakone, koje smo mi doneli, a na osnovu čl. 115 Ustava, oni će tražiti i promenu Ustava. Istina, da za promenu Ustava i zakona treba još i dozvola Senata, i Njegovog Veličanstva Kralja, ali ja Vas pitam, da li smete vi uopšte dozvoliti da se do toga dode.

Ja ću vam još izneti jedan drugi drastičniji primer, da vidite kako može da se zloupotrebi ova ustanova nosioca liste. Jedan promućuran čovek, modernog kova, da ne kažem hohštapler, hoće da napravi jedan posao. Po ovom zakonu traži se za jednu listu da ima u 170 srezova po 30 potpisnika. Pitam vas ja je li teško doći do tih potpisa! Ni najmanje. Ovaj poslovni čovek treba samo da uzme jedan automobil, i da obide te srezove, a to može da učini i preko svojih prijatelja. U svakom srezu on će naći sigurno ljude bez posla, bez rada, kojima bi on dao nekome pet dinara nekome deset, te bi tako u svakom srezu sigurno mogao za male pare da prikupi

te potpise. Kad bude našao, i prikupio te potpise.... on bi onda svoj pristanak mogao i da prodaje pojedinih poslaničkim kandidatima. Nekome proda za 500 dinara, drugome za 1000 dinara, nekome i za 5000 dinara itd. I može da se baš desi, da tako potpisane liste mogu na izborima da dobiju 50.000 glasova, i da i taj poslovni čovek još bude i izabran za narodnog poslanika po ovome zakonu. Ima još nešto i drugo. Može da se desi, na primer, da jedan čovek, koji se u opšte ne bavi politikom, nego samo poslom, i počne taj posao na sasvim poslovnoj bazi da radi, da mu se ponude kao kandidati i elementi, koje mi nazivamo komunistima, ili antidržavnim elementima. Mogu dakle i oni da se jave kao kandidati na takvim listama, jer te liste ne traže obaveze ni od koga, da mora da pretstavlja neki program. Može dakle da se desi, da opozicija ona sa punkcijama uopšte neće da se kandiduje na izborima, ali da se kandiduju prikrivano komunisti na onaj način, a i onda će svi antidržavni elementi možda i pristalice opozicije glasati za ovu listu. I recimo vladina većina dobije 9/10 poslanika, ali jednu desetinu, odnosno 36 poslanika, dobiju komunisti koji će svoju boju da pokažu tek u Skupštini. Iz tih razloga smatram, da ovakav predlog ne daje nikakve garantije, i zato smo mi protivu nosioca liste, nego za vezivanje za stranku. Kad se jedanput primi taj princip, da se kandidati vežu samo za stranku, i da se za poslanike biraju ljudi, koji stoje na tim gledištima, koje sam ja istakao onda je sasvim svejedno, ko će biti narodni poslanik, da li jedan ili drugi, i prema tome treba da ostavimo narod, da on slobodno glasa tajnim glasanjem, i zato smo mi za tajno glasanje.

Ovakvo javno glasanje, predviđeno je čisto sa namerom zloupotrebe sile i vlasti, jer nema, gospodo, čoveka koji ne zavisi bilo od Ministarstva, bilo od banovine, bilo od sreskog načelnika, ili od opštine, šumara, lugara, finansa itd. Oni računaju da tim putem nateraju te glasače da glasaju za njihovu listu. Ali ako se pojavi opozicija onda će se pojaviti i pritisak odozdo, a ono je pritisak odozgo, a mi znamo da će pristalice opozicije idejno biti povezane. Ideja može biti pogrešna, ali idejni pritisak je uvek jači od pritiska policije. (Uzvici: Tako je!)

Ovde bi dolazio u obzir još i jedan treći pritisak, a to je pritisak menica. Ako se kandiduje bogat čovek, koji drži menice u rukama, onda bi voleo da vidim da li bi dužnici smeli da glasaju protiv toga kandidata.

Gospodo, treći princip, kao što sam istakao mi stojimo na gledištu i tražimo da se proglasi za narodnog poslanika onaj koji je u svome srezu dobio relativnu većinu. Odborska većina je predložila specijalno jedan komplikovan način podele tih mandata. To je toliko komplikovan da posle svršenih izbora još mnogo dana će proći pa da se konstatuje koji je kandidat dobio relativnu većinu u svome srezu i u državi i posle tek da se dele mandati, jer dok se ne zna koja je lista dobila relativnu većinu, dotle se ne zna koji je poslanik.

Ako se pri tome paragrafu ostane i on primi doćićete do još većeg paradoksa da ovde u Narodnoj skupštini bude više od polovine neizabranih poslanika. Poslanici koji su u svome srezu tučeni, oni će doći u Narodnu skupštinu. A kakav će oni imati autoritet u Narodnoj skupštini i u narodu, to možete sami misliti. Imaće primera da jedan kandidat dobije

8000 glasova i nije poslanik, a drugi kandidat dobio samo 1000 glasova i on je poslanik.

Dalje je predviđeno ovako, da se jedan kandidat može kandidovati u 3 sreza. I recimo da jedan takav kandidat dobije relativnu većinu u sva tri sreza, ako nije njegova lista dobila relativnu većinu u zemlji on nije poslanik, iako je izabran de fakto u tri sreza.

Druga još jedna stvar koja treba da se naročito podvuče. Kada se sastavi lista po Vladinom predlogu, onda ta lista — ako bude samo po jedan kandidat u svakom srezu — imaće 800 štampanih strana, ako bude po dva kandidata u svakom srezu biće 1600 štampanih strana. Ovakvo sastavljena lista šalje se da dobije po 30 potpisa u polovinu administrativnih srezova. Taj predlog znači da omogućava jednoj listi da prikupi 30 potpisa iz polovine srezova, a iz drugih srezova da ne prikupi, da tamo nikoga ne pita, nego da postavi poslaničkog kandidata koga hoće. Prema tome desiće se da u jednoj čitavoj banovini Vladina lista dobije samo one glasače, koji su morali da glasaju: činovnici, finansi, šumari i lugari, a narod neće dati ni jedan glas, pa ipak vladina većina i u toj banovini dobiće preko polovine narodnih poslanika. Kao što sam pomenuo ja i sada naročito ističem da je ova čitava kombinacija osnovana čisto na sili i upotrebi vlasti. Upravo je to pritisak odozgo, ali on i ne računa da može doći pritisak odozdo, a ovaj može biti jači nego pritisak odozgo. Naš je predlog naprotiv jedan principijelan predlog, i on traži da se zagarantuje jugoslovenski program, koji je ocrtan u Manifestu od 6 januara 1929 godine, i zato se ja nadam da će Skupština primiti ovaj naš predlog.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč Ministar unutrašnjih dela g. Živojin Lazić.

Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić: Gospodo narodni poslanici, u nizu reformi koje Kraljevska vlada namerava izneti pred vas, kao izvođenje jednog velikog plana postupnog prelaza ka liberalnijem i demokratskijem režimu jeste i projekat zakona o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu, o kome ste maločas čuli izveštaj odborskog izvestioca g. Ninkovića.

Ma da ne postoji potreba skorih novih izbora, pošto je Narodna skupština sposobna za rad, Kraljevska je vlada ipak smatrala za potrebno, da predloženim projektom u budućim izborima olakša slobodno i puno učešće u političkom životu i manjim političkim organizacijama, koje stoje na integralnom jugoslovenskom nacionalnom i državnom programu. (Jedan glas: A garancije?)

Glavna olakšica predloženih izmena i dopuna sastoji se u sastavljanju zemaljske kandidatske liste (§ 7). Po sadanjem zakonu (§ 18) za nosioce zemaljske kandidatske liste potrebni su potpisi od po 60 predlagača iz svake izborne jedinice u celoj zemlji, a sem toga potrebni su za svakog sreskog kandidata potpisi od najmanje 200 predlagača (§ 21).

U projektu ova je odredba iz osnova izmenjena i kao jedini uslov da nosilac može postaviti kandidatsku listu jeste taj, da zemaljsku kandidatsku listu potpišu najmanje 30 predlagača od polovine administrativnih srezova u zemlji, koji moraju biti na teritoriji bar 2/3 banovina.

Ovim jedinim uslovom za postavljanje zemaljske kandidatske liste ide se na to, da se zaštiti ustavna odredba i onemogućuje plemenske, verske i regionalne političke organizacije.

Među važne izmene spadaju odredbe o podeli mandata (§ 14). Po sadanjem zakonu kandidatskoj listi, koja dobije relativnu većinu, pripadaju 2/3 ukupnog broja narodnih poslanika, sem toga ta lista, ako ima apsolutnu većinu glasova, učestvuje sa ostalim kandidatskim listama, po Dontovom sistemu u podeli preostale trećine mandata. Na taj način na opoziciju dolazi mali broj mandata.

Po projektu, kandidatskoj listi, koja dobije relativnu većinu, pripadaju 3/5 ukupnog broja mandata, što je potrebno da bi skupština sa solidnom većinom bila sposobna za rad. Ali najjača zemaljska kandidatska lista učestvuje u podeli preostale dve petine mandata samo u slučaju, ako je dobila najmanje tri petine od ukupnog broja glasova palih u celoj zemlji.

Ovim su opoziciji obezbedene dve petine mandata osim manje verovatnog slučaja da većinska lista dobije tri petine sviju glasova.

Jedna nova demokratska izmena nalazi se u § 5 projekta, kojom je ukinuta odredba § 13 sadašnjeg zakona, po kojoj gube mandat poslanici, koji prestanu biti članovi one grupe, kojoj pripada nosilac zemaljske kandidatske liste sa kojim je bila vezana kandidacija ovih poslanika.

Novina je u projektu, po uzoru za ranije izborne zakone da se sreski kandidati mogu kandidovati u tri izborne jedinice.

Uz još neke izmene i dopune u liberalnijem pravcu važna je odredba projekta o broju narodnih poslanika.

Po sadanjem izbornom zakonu broj narodnih poslanika iznosi 305, ne računajući tu i nosioce zemaljskih kandidatskih lista. Ovaj broj je raspoređen na administrativne srezove i na ona banovinska sedišta, koja imaju preko 50.000 stanovnika, a tri na Beograd sa Zemunom i Pančevom. Pošto ima 338 administrativnih srezova u zemlji, to su 42 administrativna sreza spojeni sa drugim administrativnim srezovima tako, da po dva sreza čine jednu izbornu jedinicu. To znači da u 42 slučaja po dva sreza biraju jednog poslanika, odnosno da se 42 sreza ostali bez svoga poslanika.

Ovi manji srezovi nalaze se mahom u brdskim krajevima, pa i ako se računaju u male obično samo po broju stanovnika, oni u stvari spadaju u najveće po svome prostranstvu. Po isprekidanosti terena narodni poslanik teško obilazi i jedan takav srez, a kamoli dva, te se vrlo teško održava potrebna veza između birača i narodnih poslanika.

Iz tih i takvih srezova pojavili su se zahtevi, pomognuti sa drugih strana, da svaki administrativni srez treba da bira svog poslanika.

Vlada je uvažila ove razloge, imajući u vidu i političku važnost takvog zahteva, kao i okolnost, da se i u drugim zemljama narodni poslanici biraju po administrativnim srezovima. I tako je u projektu predviđeno, da svaki administrativni srez bira svog poslanika.

Medutim, tom načinu izbora moglo bi se prigravoriti da bi na jedno pleme, s obzirom na male srezove u pojedinim banovinama, došlo više poslanika nego što mu srazmerno pripada. S obzirom na ovaj eventualni prigovor u projektu se vodi računa i o

srazmeri broja poslanika svakog plemena prema ukupnom broju građana svakog plemena i to na taj način što će u banovinama, koje imaju velike administrativne srezove, pojedini jači srezovi birati po dva poslanika.

Kao što vidite, gospodo, predložene novele izbornog zakona predstavljaju nesumnjivo jednu potrebu i jedan politički napredak i ja vas molim da ih izvolite primiti. (Buran aplauz i uzvici: Živeo!)

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč g. Mihailo Živančević.

Mihailo Živančević: Gospodo narodni poslanici, Izborni zakon od 12 septembra 1931 godine, koji se ovim predlogom dopunjava i menja, kao što je poznato, nije delo Narodne skupštine. Ali samim tim što Narodna skupština i Kraljevska vlada uzimaju njega za bazu i menjaju ga i dopunjuju, mi imamo i pravo i dužnost da se osvrnemo na načela izbornog zakona koji danas važi i koji se ovim izmenama i dopunama menja. Jer, ono što je bitno kod jednog izbornog zakona, to su nesumnjivo načela na kojima se taj zakon zasniva. Ceo spor među političkim ljudima oko izbornog zakona svršava se ako se oni slože u pogledu načela na koja će postaviti dotični zakon. Ako u tome pogledu nema saglasnosti, onda je svaka diskusija besciljna i ne može odvesti nikakvom rezultatu.

Sadašnji izborni zakon donet je posle septembarskog Ustava. On predstavlja u neku ruku primenu ustavnih propisa, izvodenje Ustava. Jedan od kardinalnih propisa septembarskog Ustava jeste čl. 13, koji je rezultat političkog iskustva za prvih 10 godina našeg obnovljenog državnog života, taj propis zabranjuje da se naš politički život, da se naše političke borbe zasnivanju na bazi regionalizma, u znaku plemenskog ili verskog momenta. Narodno predstavništvo predstavlja naciju i državu, ono je organ države i nacije kao celine i ono ima da posmatra sve probleme sa gledišta celine.

Posmatrajući sve probleme sa gledišta celine, ono ih samim tim rešava i s obzirom na potrebe pojedinih krajeva i s obzirom na potrebe pojedinih delova države. Ali se nije smelo dopustiti i ne sme dopustiti, da narodni poslanici, koji predstavljaju ceo narod i celu zemlju, radeći u Narodnom predstavništvu, imaju u vidu samo svoje srezove i svoje krajeve ili svoje birače. Moralo se nastojati da se zakonskim propisima obezbedi da Narodno predstavništvo bude na takvoj visini, da doista bude i faktični organ nacije i države i da posmatra sve probleme sa visine opštih nacionalnih i državnih interesa.

Jedno od važnih pitanja kod jednoga izbornog zakona jeste da li se on zasniva na načelu većinskom, na takozvanom majoritetnom principu ili na načelu srazmernog predstavnštva. U teoriji se oko ta dva načela vodila velika diskusija, i ne bi se moglo reći da je ona i sada definitivno završena; ipak i teorija i praksa daju više za pravo majoritetnom principu. Iako sam lično više raspoložen prema tome principu, to mi ne smeta da vidim dobre strane i jednoga i drugoga načela ali i da vidim i rdave strane svakog od ovih načela, ako bi ona bila primenjena bez razumnog ublažavanja. Zato ću biti slobodan da se osvrnem na karakteristike oba ova načela. Po načelu većinskom onaj koji dobija većinu dobija i vlast, dobija mandat. To je u osnovu sasvim pravilno. I mi u Skupštini rešavamo većinom glasova. Većina ima ustavno, takoreći prirodno pravo, da dono-

si odluke, da definitivno odlučuje. Kao korelativ toga njenog prava jeste i puna njegova odgovornost za rad i za odluke. Kad tako stoji stvar, onda je nesumnjivo pravilno da se toj većini da mogućnost da ona nesmetano radi, da ona može otpravljati državne poslove i rešavati aktuelne probleme, noseći, razume se, odgovornost za taj rad pred narodom kao pred poslednjim i najvišim svojim sudijom.

Ali princip većine mogao bi odvesti dotle da u Narodnoj skupštini, u Narodnom predstavništvu, bude zastupljeno samo jedno gledište i samo jedno raspoloženje, a to je gledište dotične većine. Ako bi se naprimer cela zemlja tretirala kao jedan izborni okrug, u tom bi slučaju svi mandati pripali onoj grupi koja bi dobila većinu glasova. Tada bi, dakle, bilo nemoguće da dode do izražaja ma kakva druga struja, koja postoji u narodu, ma kakvo drugo raspoloženje i makakvo drugo mišljenje. Ma da ne bi imala nikakvih pravnih smetnji da koristi tu mogućnost, većina je uvidela da takvo stanje ne bi moglo biti zdravo. Jer, budući da njeno pravo odlučivanja ostaje neokrnjeno, ona nije imala nikakvog razloga, ako objektivno gleda na interes zemlje i naroda i ako joj je poglavito stalo do toga da dode do onih pravih političkih istina, da onemogući da ta druga mišljenja i druga raspoloženja dođu u Narodnome predstavništvu do izražaja.

Jer ona na taj način dobija mogućnosti da se eventualno i korigira u ponekim svojim shvatanjima, jer ima prilike da odmeri vrednost svoga shvatanja i shvatanja predstavnika drugih struja, i da svoje mišljenje unekoliko prilagodi onom mišljenju, koje se posle svestrane diskusije i svestranog odmeravanja učini da je bolje i da je celishodnije.

Privrženici načela srazmernog prestavljanja polaze od pretpostavke, da Narodno predstavništvo treba u stvari da bude nacija u minijaturi i da se sve ono što se nalazi u narodu kao celini, mora videti u Narodnoj skupštini u malome, koja po tom shvatanju treba da predstavlja srazmerno umanjeni narod.

Ovo gledište privrženika srazmernog predstavništva bilo bi ispravno u slučaju kad bi Narodno predstavništvo imalo da fungira kao jedna izložba raspoloženja i mišljenja u narodu, kad ono ne bi bilo jedan organ države, organ koji ima da vrši funkcije, koji ima da otpravlja krupne poslove, organ koji ima da odlučuje i da radi. A, gospodo, jedan organ koji ima da radi i da otpravlja poslove, taj organ mora da bude osposobljen za rad. Medutim, kad bi se načelo srazmernog prestavljanja strogo primenilo, mogao bi se desiti i uostalom se dešava slučaj da se dobije Narodno predstavništvo, u kome odista u malome ima svih struja i raspoloženja koja postoje u narodu, ali mu nedostaje jedna glavna stvar: a to je sposobnost ovakvog Narodnog predstavništva, da radi i da otpravlja svoje poslove. Medutim, za narod i za državu je mnogo važnije da imaju jedan organ koji je sposoban da radi, noseći odgovornost, nego da ima jednu ovakvu za rad nesposobnu kolekciju raspoloženja i mišljenja.

Dosadašnji izborni zakon, uzet za sebe i sa predloženim izmenama i dopunama, nije udario ni u jednu ni u drugu krajnost: niti je primio čist princip većinski, koji ima dobrih strana, ali ima i krupnih nezgoda, niti je prihvatio načelo srazmernog prestavljanja, koje ima izvesnih zgodnih strana ali ima i krupnih nezgoda. Izborni zakon koji sada važi, sa

svojim izmenama i dopunama, predstavlja jednu srećnu kombinaciju između ova dva sistema: on ima tu dobru stranu da od oba sistema uzima ono što je dobro a da i od jednog i od drugog sistema odbacuje ono što je nezgodno.

Stojeći na gledištu da je Narodna skupština u prvom redu jedan radni organ, zakon je poklonio pažnju stvaranju jedne solidne i snažne većine potrebne za rad. Zato je on i usvojio načelo favorizovanja većine. To favorizovanje se ogleda u tome što lista sa relativnom većinom dobija tri petine od celokupnog broja mandata.

To favorizovanje većine je u interesu države i u interesu radne sposobnosti Narodnog predstavništva. Jer, gospodo, za narod i državu nije važna stvar da li će jedna manjina biti jača ili slabija, ali je za narod i državu vrlo važna stvar da li će Skupština raspolagati jednom solidnom većinom, koja će omogućavati da nesmetano radi i da skida sa dnevnog reda krupne probleme. Manjina kao takva nema nikakvih obaveza, a ima jedino pravo da posmatra, da kritikuje i, kao što je rekao Kobden, da svim silama nastoji da jednog dana postane većina.

Da bi manjina, odnosno opozicija, svoju funkciju otpravljala kako treba, indiferentno je da li njen broj iznosi na 300 poslanika, 149, ili 100, ili 50. Ona ne rešava probleme u Skupštini brojem, jer kao manjina ona ne može uticati na odluke. Njen uspeh nema veze sa njenim brojem već sa vrednošću shvatanja koje izlaže, sa vrednošću njenog programa. Ona u stvari ima da deluje svojim kvalitetom, a ne svojim kvantitetom, svojim brojem. Jedna manjina od 10 valjanih članova, ako zastupa jednu dobru stvar, ima više šansa, nego jedna manjina za jedan glas slabija od većine, koja je sastavljena iz slabih predstavnika i koja zastupa jednu rđavu stvar. Cela akcija manjine i većine razvija se pred očima naroda kao celine. I manjina i većina razvijaju svoju akciju, interesujući se jedino kako će njihovo držanje, njihovo shvatanje, njihovo gledanje biti primano od nacije kao celine. A nacija se opredeljuje za jedno shvatanje, a ne za broj. Jedno pravilno shvatanje ima više šansa da na sledećim izborima dobije većinu, pa makar da je bilo zastupano i od manjine, nego jedno pogrešno shvatanje, pa makar da ga je zastupala i najjača većina.

Kao što je istakao g. Ministar unutrašnjih poslova, koji je u ostalom za to bio i najkompetentniji, potreba izmene dosadašnjeg izbornog zakona se osećala. Nesumnjivo je da su izvesne odredbe ranijeg izbornog zakona otežavale učešće na izborima manjim političkim organizacijama. Uslovi, koji su bili postavljeni za isticanje zemaljskih kandidatskih lista, bili su dosta teški. Pretpostavimo samo slučaj da se bira svega 300 poslanika. Prema ranijem zakonu bilo je potrebno prikupiti 78.000 potpisa, i to pod pretpostavkom da se u svakom srezu kandiduje jedan kandidat i da postoji samo jedna zemaljska lista. Ako bi bile dve liste, a da svaka ima po jednog sreskog kandidata, u tom slučaju bilo je potrebno prikupiti 156.000 potpisnika. Medutim, to je svakako bilo teško ispuniti, ili je bar davalo formalan izgovor onima, koji inače nisu mogli na jednoj bazi da se slože i saraduju. Drugo, gospodo, već samim tim što smo mi ušli u fazu predstavničkog sistema, drugim rečima, što se vraćamo normalnom funkcionisanju unutrašnjeg političkog života, bilo je neophodno učiniti sve

što je potrebno da se to normalno funkcionisanje unutrašnjeg života olakša.

Predlogom ovih izmena i dopuna učinjen je u tome pravcu jedan krupan korak i taj se korak može samo pozdraviti.

U čemu su, gospodo, te izmene? Pre svega administrativni i izborni srezovi se poklapaju. Svaki srez dobija svoga predstavnika. Tim izmenama, doduše, povećava se broj narodnih poslanika. To predstavlja njegov minus, jer povlači veće materijalne izdatke, ali s druge strane ima jednu kompenzaciju moralnog značaja, što svaki srez dobija svoga narodnog predstavnika, što svaki srez dobija jednu vezu sa visokim forumom i što svaki srez ima čoveka na koga može da se obrati, od koga može da traži zaštite, i kome može da se žali na ono, što mu izgleda da nije pravo ili da nije zakonito.

Drugo, ovim izmenama čini se jedna krupna olakšica u postavljanju zemaljske kandidatske liste. Najpre se smanjuje broj predlagača za jednu listu. Pod pretpostavkom da jedna lista ima po jednog kandidata u svakom srezu, smanjuje se broj predlagača od 78.000 na 4500. Drugo, gospodo, po ranijem izbornom sistemu isticanje kandidatske zemaljske liste sastojalo se iz dve radnje, iz dve faze. Prva je bila postavljanje kandidacije nosioca liste, pa je tek posle postavljanja zemaljska kandidatska lista. Ovim izmenama i dopunama te dve radnje slivaju se u jednu. Ovaj zakon ne zna za kandidaciju nosioca kao jednu posebnu akciju, nego ima samo podnošenje zemaljske kandidatske liste, kao jednu jedinu radnju, čime se takođe uprošćava postupak po ovom izbornom zakonu.

Jedna garancija protiv izvesnih zloupotreba jeste i u tome, što se u ovom Zakonu ograničava rok predlagačima, u kome mogu činiti prigovor da su neovlašćeno potpisani na listi. Taj je rok osam dana od predaje liste sudu, tako da jedan predlagač ili lice, čiji je potpis na listi, ako ne učini taj prigovor u roku od 8 dana, gubi pravo na taj prigovor. Ovim se daje blagovremeno potrebna izvesnost da je jedna lista definitivno postavljena.

Po dosadanim zakonskim propisima relativna većina dobijala je dve trećine mandata, dokle sada relativna većina dobija samo tri petine mandata.

Po ranijem zakonu lista, koja je dobila apsolutnu većinu, učestvovala je u podeli ostatka mandata zajedno sa ostalim listama, dok po ovome zakonu ona to pravo stiče tek, ako je dobila tri petine glasova.

Jedna izmena vrlo važna sa političkog gledišta je i u ovome. Po ranijem izbornom zakonu lista sa najvećim brojem glasova dobivala je u svima banovinama po 2/3 mandata, bez obzira kakva je njena snaga u pojedinim banovinama. Ovaj izborni zakon, pored sve svoje težnje da omogući da ta lista bude što jače zastupljena u svima banovinama, ipak čini jednu malu korekturu, dovodeći u sklad ukupan broj poslanika te liste sa brojem njenih privrženika u dotičnoj banovini. Na taj način, dakle, ipak se ublažava situacija manjine, koja može u nekoj banovini da bude i većina i zadovoljava se izvesno osećanje političke pravde, a ne šteti se jedan javni i krupni interes. Gospodo, posle izlaganja ovih preimućstava i odlika predloga o izmenama i dopunama ovoga zakona, neka mi je dopušteno da se osvrnem na predlog manjine.

Ma da je izvestilac manjine kazao da je predlog manjine zasnovan na principu, da je čisto načelne prirode, on je već svojim govorom demantovao tu svoju tvrdnju. (Miloš Dragović: Nemoj tako!) Pre svega mislim, da nije načelno shvatanje jedne stvari kad se u diskusiju upliću pojedine ličnosti, koje su van ovoga doma i kad se govori kako treba da izgleda stvar s obzirom na ovakvo ili onakvo držanje nekog čoveka, a kako treba da izgleda s obzirom na drukčije držanje. Većina odborska, rešavajući o ovim izmenama i dopunama, učinila je potpunu apstrakciju da je ona sada većina i da li ona treba da dobije relativnu većinu ili ne. Jedan zakon ne pravi se ni za ovu, ni za onu političku grupu, ni s obzirom na ovog ili onog političkog čoveka. Jedan zakon se pravi s obzirom na ideje i opšte interese, većina se favorizira bez obzira na to ko će tu većinu dobiti, jer se smatra da se jednoj većini, kad ona već postoji, moraju pružiti svi potrebni uslovi da ona može nesmetano da radi. Ta većina u idućoj Skupštini može biti iz ovih redova, ali ona može biti i van ovih redova! I baš je u tome preimućstvo ovih odredaba što se ne donose s obzirom na ovoga ili onoga, s obzirom na ovu ili onu grupu ili ličnost, već s obzirom na javni interes, a na bazi jednog prilično gorkog iskustva za prvih deset godina našeg posleratnog javnog života. Glavna, načelna razlika između predloga većine i mišljenje manjine jeste u tome, da li da na čelu jedne liste figurira njen nosilac, ili se ima dati pravo samo zakonom priznatim političkim strankama da ističu svoje kandidatske liste. Ja stojim na gledištu da je mnogo pravilnije shvatanje po kome je usvojen sistem s jedne strane zemaljske liste, a sa druge strane sistem nosioca zemaljske liste. Prihvatiti gledište manjine, da samo zakonom priznate političke stranke mogu isticati zemaljske liste, s obzirom na aktuelnu situaciju znači zakonom utvrditi da samo Jugoslovenska Radikalna Seljačka Demokracija može imati zemaljsku listu, da samo ona može učestvovati na izborima, da samo njeni privrženici mogu biti birani i izabrani, pošto momentano nemamo ni jednu drugu politički priznatu stranku. Gospodo, smatram da zakonodavac nije za to da zakonom obezbeđuje sebi vlast, nego da rešava politička pitanja s obzirom na javni interes, a ne s obzirom na sebe ili na one koji su van ovoga doma.

Ma kako bilo idealno, a to je i moj politički ideal, da u ovoj zemlji bude svega dve moćne i jake političke stranke, koje bi se protezale preko cele državne teritorije i povremeno smenjivale na državnoj upravi, mi pored svega toga ne možemo da zatvorimo oči pred stvarnošću. Ideal može i treba da ostane ideal, mi treba da mu težimo predano i energično, ali moramo da vodimo računa o faktu da momentano nemamo organizovanih političkih stranaka sem jedne. A kad tako stvar stoji, onda ne možemo zatvoriti ovaj dom svima onima, koji nisu u toj političkoj stranci. To je jedan politički prigovor predlogu manjine. Ali njemu može da se prigovara i da je protiv zemaljskog Ustava. Aktivno i pasivno biračko pravo, to je ustavno pravo građana, pravo za koje se smatralo za potrebno da se unese u Ustav, da ga ne bi zakonodavac mogao sužavati i krnjiti. Ustavotvorac je ne samo kod nas, nego i u svima drugim zemljama smatrao za potrebno da u tome osnovnom zakonu taksativno pobroji sve one uslove, koji ograničavaju ili sužavaju to pravo, polazeći od prepo-

stavke, da svaki punoletan građanin ima i aktivno i pasivno biračko pravo, i da se samo Ustavom ono može odrediti ili suziti, a ni u kom slučaju donošenjem jednog zakona. A u Ustavu nigde ne stoji da pripadanje jednoj političkoj stranci pretstavlja uslov za pasivno biračko pravo građana, niti za njihovo aktivno biračko pravo.

Ali, gospodo, ako i ne bi postojala ta pravna smetnja za zakonodavca, postoji jedna druga važna stvar. Ako bismo stali na gledište da zakon priznaje samo strankama da mogu isticati zemaljsku listu, onda da bi se političke stranke kao privatna udruženja uzdigle na visinu javno-pravnih tela i onda bi država imala prava i dužnosti da zakorači u ovaku akciju takvih udruženja. Jer, gospodo, pretpostavimo ovaj slučaj. Nekoliko ljudi podnose kandidatsku listu jedne partije na potvrdu, i kažu to je lista te i te stranke. Međutim posle se javi izvestan broj ljudi iz te stranke i kažu, da to nije njihova lista i da kandidacija ta ne vredi po statutima njihove stranke, jer je tu listu sastavilo nekoliko članova glavnog odbora u kafani, i da je podnose kao listu stranke. Onda nastaje spor, i taj spor mora da se raspravi, mora da se reši koja je upravo lista dotične stranke. Kako to može da se reši? Mora da se uđe u život dotične stranke, mora da se kao na zboru akcionara odredi komesar državni da bude na sednici takvog jednog glavnog odbora. Drugo, gospodo, ako sreska organizacija definitivno kandiduje sreskog kandidata, onda da bi se cenilo da nije ta njena kandidacija uredna, morala bi da se kontroliše da li su prisutni na sednici bili stvarno članovi sreskog odbora. Prema tome, gospodo, ovakvim predlogom manjine mi idemo u jednu nemogućnost, mešamo državu u život, slobodnih političkih udruživanja kao što su stranke, uplićemo državu u sve moguće i nemoguće odnose našeg javnog života.

Još nešto. Samim tim što bi mogao da se kandiduje samo onaj, koji pripada nekoj političkoj stranci; mi bismo u stvari naterali sve građane da se opredele u ovu ili onu stranku. Član 13 Ustava govori o pravu građana da se udruže u političke svrhe. Pretvoriti jedno pravo građana na udruživanje u političke svrhe u jednu obavezu, to je protivno Ustavu. Jedno pravo nije nikada obaveza i ne može da bude obaveza. Mi možemo agitacijom, propagandom i prosvećivanjem da dejujemo u cilju političkih udruživanja, koji smatramo da su dobra i korisna, ali to ne možemo činiti zakonskim propisima.

Valja imati na umu i ovu važnu okolnost. Kad bi svi naši građani pod zakonskom prinudom u smislu predloga manjine morali da se opredele u stranke, onda ja vas pitam, kad su svi građani već kad nema nikoga van stranaka, onda kakvog bi imali razloga i smisla izbor za Narodnu skupštinu, kad unapred znamo da će svako glasati za listu svoje stranke? Pošto imate iste glasače, to i rezultat ima ostati isti. Smisao izbora u tom slučaju bi mogao imati taj značaj da se promene ličnosti, ali ne i da se promeni politika. Međutim, ono što je najzdravije u engleskom parlamentarnom životu i ono što daje toliko elana i pokretljivosti u tome političkom životu upravo i jeste to, što tamo nije slučaj kao kod nas da je partijska organizacija sprovedena odozgo do dole skroz, nego što postoji jedan ogroman rezervoar tako zvane flotantne političke mase, jedna inpozantna cifra građana, koji ne pripadaju ni jednoj stranci, već se

opredeljuju ad hoc prema izbornom programu pojedinih stranaka. Samo se na taj način omogućuje fluktuacija političkog života, ono previranje i ono stalno osvežavanje političkog života.

Gospodo, nasuprot predlogu koji je prihvatila većina odborska da se stvore olakšice za podnošenje zemaljske liste i da se na taj način olakša normalizovanje našeg javnog života, manjina svojim predlogom ide na to da te uslove oteža. Jer, dok se većina zadovoljava time, da zemaljsku listu predlažu po 30 predlagača iz polovine srezova, ali s tim da ta polovina srezova bude raspoređena samo na dve trećine banovina, dotle manjina traži da i srezovi budu raspoređeni u svih 9 banovina, ali da bar iz jedne trećine srezova dotične banovine bude po 30 predlagača.

Gospodo, ja ne sporim da bi bilo bolje; da bi to čak bilo idealno, da mi imamo takve velike političke organizacije, koje u svima banovinama imaju bar u jednoj trećini srezova impozantan broj privrženika, koje se prostiru preko cele državne teritorije.

To je lepo, zdravo, to je politički celishodno. Ali, gospodo, između onoga što je dobro i čemu treba težiti i onoga što jeste, što postoji, zakonodavac mora da pravi razliku. On mora shodnim merama nastojati da se stvori jedno stanje koje smatra dobrim, ali ga on ne može dekretovati. Ma koliko on bio moćan, to premaša njegovu snagu. I ne samo što premaša njegovu snagu nego onemogućuje ulazjenje u jedan normalan politički život i u normalne unutrašnje odnose.

Kada bi se prihvatio predlog manjine, onda bi ove izmene i dopune izbornog zakona bile besciljne. Glavni razlog za izmenu ovoga zakona jeste stvaranje olakšica da manje političke organizacije učestvuju u izborima. Ali ako neko hoće još da oteža uslove da manje političke organizacije učestvuju u javnom životu, onda mi već imamo jedan zakon koji je možda više nego u dovoljnoj meri dao garantije protivu takve mogućnosti.

Nasuprot predlogu većine, po kome za istu zemaljsku listu može da se veže više sreskih kandidata, manjina stoji na gledištu da se za jednu zemaljsku listu može vezati samo po jedan sreski kandidat (čuje se: po predlogu sreske organizacije). Gospodo, za zakone ne postoje sreske partijske organizacije, to je jedna ustanova kojoj može biti mesta u partijskim statutima ali nju ne poznaje Ustav. Da vidite kako izgleda taj predlog u nekim slučajevima. Pretpostavimo da ima samo jedna kandidatska lista kao što je bio slučaj prošli put. Onda bi izbori bili bezpredmetni. Svaki srez ima jednog kandidata, svaki srez ima prava na jednoga poslanika, i prema tome, svi bi ti kandidati bili proglašeni za poslanike. Prema tome ne bi imalo potrebe da se izbori vrše. Gospodo iz manjine, prema tome, bila bi dosledna ako bi uneli jednu odredbu u zakon da se u tome slučaju izbori uopšte ne vrše.

Smatram da se narod na izborima ne opredeljuje samo za ličnosti nego u prvom redu za politiku. Ali opredeljujući se za politiku, on se opredeljuje i za ličnost. Makako bila dobra jedna politika, ako oni koji treba da je sprovede ne ulivaju kod mene poverenja, ma koliko ja bio oduševljen tom politikom, to ne isključuje moje pravo da tražim ljude koji su sposobni i podesni da tu politiku sprovede. I kad tako stoji stvar, onda mi ne možemo li-

šiti građane, o čijim je pravima tako lepo govorio g. Hodera, mi ne smemo da ili lišimo toga prava da oni biraju ko treba da ude u Narodnu skupštinu. Sreska organizacija nije jedno biračko telo, ona je jedan uži odbor. Vi vrlo dobro znate kako se stvaraju sreske organizacije, kako one predstavljaju biračko telo ali ga ponekad i ne predstavljaju; kako ponekad sreska skupština može da bude izraz raspoloženja u srezu, a može i da ne bude. Prema tome mi ne možemo da lišimo biračko telo onoga prava koje ono ima i da ga prenesemo na neku zakonu nepoznatu sresku organizaciju. (Čuje se: Gde to piše? To ne piše u predlogu manjine!)

U predlogu manjine jasno piše da samo jedan kandidat može da bude sa jedne liste u srezu. Prema tome predlogu, u slučaju da bude samo jedna lista, izbori su bezpredmetni, pošto bi njihov rezultat i brojni i lični bio unapred poznat. Gospoda iz manjine su prigovarala sistemu nosioca lista, a izricala svoj predlog, gubeći iz vida jedan momenat. Dok se kod sistema nosioca lista traži i pristanak nosioca liste, dotle po njihovom predlogu potreban je pristanak glavnog odbora. Prema tome ipak postoji, dakle, jedno telo, koje treba da na neki način sužava i ograničava prava birača, dakle, jedno telo koje omogućava ili onemogućava kandidaciju. Ali, gospodo, ima još jedna razlika, vrlo krupna: Dakle, time što se ustanovljava nosilac liste, nije sprečeno nikom da ističe sam svoju listu u zemlji; dotle po predlogu gospode iz manjine, ne može niko drugi isticati listu nego samo stranka.

Jedna krupna omaška učinjena je od strane gospode iz manjine. Ona se sastoji u ovome: po tom predlogu na zemaljskoj listi mora biti najmanje polovina kandidata u zemlji, drugim rečima zemaljska lista ne mora da bude kompletna, ne mora da ima na njoj onoliko kandidata koliko se poslanika bira, gospodo, tu je jedna nemogućnost, jedan apsurd. Lista, koju manjina predlaže nije zemaljska već poluzemaljska. Na svakoj listi mora da bude onoliko kandidata, koliko se poslanika bira za dotičnu izbornu jedinicu. To traži teorija, to traži zdrav razum, to je praksa u celom svetu.

U smislu predloga gospode iz manjine, a pod pretpostavkom da ima svega jedna lista u zemlji, moglo bi se desiti da posle izbora Narodna skupština ima samo polovinu poslanika, a ne ukupan broj, jer je na listi bila samo polovina kandidata. Ali čak kad bi bilo i više lista, po ovakvom predlogu, može se desiti, da izvesan broj srezova ostane nezastupljen u Narodnom predstavništvu. Ja ne smatram da gospoda imaju kakva razloga da oštaju pri ovakom shvatanju koje je nemoguće. Jedna od krupnih razlika između većine i manjine je i u tome, što većina stoji na sistemu lista i taj sistem sprovodi do kraja favorizirajući većinu. Manjina odborska stoji na sistemu lista, ali lišavajući se onih dobrih strana radi kojih se liste uopšte i uvode, radi kojih je lista zemaljska i uvedena.

Manjina je nakalemila na sistem zemaljskih lista na čelo sreskog sistema, sa svima onim njegovim negativnostima: nisu iskorišćene one dobre strane sistema lista a prihvaćene su sve rdave strane sistema sreskog biranja. Naime, po tome predlogu, poslanikom se proglašava svaki koji dobije relativnu većinu u srezu. Taj sistem ne vodi nikakvog računa o ideologiji i o politici. Po njemu se birač stavlja u situaciju, da bira samo ličnosti a ne da se opredelju-

je za politiku ili program. Međutim, gospodo, kod sistema lista glavni je princip to, da se birač, u prvom redu, opredeljuje za jednu politiku i za jedan program a da se, pored toga, opredeljuje i za ličnost, ali ne samo za ličnost. Gospodin Hodjera istakao je jedan momenat, mada nije osetio koliko pogada njegov sistem, govoreći o nekim zelenašima i gazdama seoskim ili palanačkim. Jest, gospodo, baš pri tome sistemu proste većine u srezu, naš politički život, našu političku sudbinu bismo potpuno prepustili uticaju lokalnih veličina, ali taj uticaj ne mora biti politički nego može biti materijalni i može biti ma kakav drugi. Pored toga, kad je reč o pritisku, mnogo je lakše vlasti da pravi pritisak na jednoj maloj jedinici, nego da ga napravi na celoj državnoj teritoriji. S toga gledišta, dakle, predlog manjine je, s jedne strane, protivan uzdizanju parlamenta na jedan idejni nivo, a s druge strane, protivan je slobodi biračkog tela da se opredeljuje za politiku i za ličnost, već se nateruje biračko telo da se opredeljuje sa obzirom na svoju lokalnu zavisnost (Miloš Dragović: Dobar si advokat, ali rdavo braniš vladu!)

Gospodo, već samim tim, što ovaj zakonski predlog o izmenama i dopunama izbornog zakona predstavlja jedan krupan korak ka normalizaciji naših unutrašnjih prilika, on zaslužuje da bude pozdravljen. Taj korak nije potpun, ali, razume se, i zakonodavac, kad donosi zakon, mora da vodi računa, i o prilikama. Na ovaj način se pokazuje dobra volja od Narodnog predstavništva da se na saradnji na javnim narodnim i državnim poslovima angažuju sve one snage u zemlji, koje imaju dobre volje, koje imaju raspoloženja i koje su gotove, da učestvuju u jednom konstruktivnom radu. Ali, gospodo, da bi se potpuno sprovela normalizacija našeg unutrašnjeg života, to nije u moći samo jednog izbornog zakona, to nije u moći ni većeg broja zakona, već to u mnogome zavisi i od nas samih, to u mnogome zavisi od građana u zemlji i od njihovih prvaka.

Ono što je u našem životu za prvih 10 godina trovalo naše javne odnose, ono što je činilo da se stalno tapka u mestu, ono što je onemogućavalo, da se s jednim zamahom pristupi krupnim narodnim i državnim poslovima, bilo je, gospodo, u tome, što izvesni naši politički ljudi i što izvesne političke grupe nisu mogli nikako da se krenu od one početne tačke. Mi, gospodo, nismo nikako imali ili nismo hteli imati nekoliko političkih aksioma, nekoliko političkih istina, koje bi bile istine za sve građane za sve političke stranke.

Mi smo se, gospodo, sastajali u narodnim predstavništvima, i mesto da smo pristupali konkretnom ostvarivanju socijalno-finansiskog i ekonomskog programa, mi smo se stalno okretali oko izvesnih elementarnih pitanja, koja treba da su za sve nas bila jednom za svagda definitivno skinuta sa dnevnog reda. Mi smo stalno, gospodo, vodili diskusiju o narodnom jedinstvu, o uređenju državnom, o pitanjima ustavnog karaktera, koja pitanja jedno narodno predstavništvo, koje stoji na visini, ne pokreće, ili bar ne pokreće svaki dan. Ta pitanja mogu da se programski istaknu od pojedinih grupa, ali inače Narodno predstavništvo ima da radi one najnužnije dnevne stvari, koje su od neodložne potrebe po narod, i da u toj akciji učestvuju sve pojedine grupe na ovakav ili onakav način.

U tom pogledu, gospodo, moramo da izvršimo izvesnu korekturu mi građani, a naročito politički ljudi, moramo jednom da budemo načisto, da ima nekoliko istina, koje su istine, i o kojima ne može da se diskutuje. Treba da budemo jednom na čisto, da je narodno jedinstvo jedan fakt, (glas: Jedan aksiom) da jedan aksiom. I taj fakt postoji, bez obzira da li su Janko i Marko na to pristali. To je fakt, koje ne treba ničije priznanje, jer je jedna istina, koja ne mora da se dokazuje jer se vidi. Tako isto državno jedinstvo to je jedan fakt, jedan svršen čin, koji nije mogao da bude svršen samo našom saradnjom, nego saradnjom celoga civilizovanoga sveta. Dakle taj fakt postoji, on kao takav ne može i ne treba da bude predmet nikakve diskusije.

To pak što se ta pitanja od nekih političkih ljudi potrzju neprestano, to je znak da se ti ljudi ne bave ni malo pitanjima, koja su goruća za naš narod, i da oni sa svakodnevnim potrebama naroda i osnovnim interesima građana nemaju apsolutno nikakve veze.

Centralizam, federalizam, unitarizam i t. d., gospodo, koji se tako često i bez aktuelne potrebe potrzju, to su sve formule apstraktne, kod kojih se ostavlja mogućnost biračima, da zamišljaju trista čuda, da u njima gledaju najraznovrsnije perspektive, ostvarenje najraznovrsnijih želja.

Narod ne interesuju te apstrakcije već rešavanje raznih gorućih pitanja. Pored ove korekture ja smatram, da je za normalizovanje našeg javnog života neophodna stvar i ta, da se omogući slobodna i nesmetana javna diskusija o svima ekonomskim, socijalnim i finansiskim problemima da se omogući narodu da vidi gde je ko i šta ko hoće, da se da mogućnost, da sva razna mišljenja dodu do svoga izražaja, da se da mogućnost biračkom telu, da na osnovu toga saznanja, da poverenje onima, koji znaju šta hoće, koji znaju šta rade, i šta od njih mogu da očekuju (Stavra Trpković: O tome češ govoriti u klubu, kad se ovaj zakon skine s dnevnog reda!)

U dubokom uverenju, da ovaj zakon o izmenama i dopunama u zakonu o izborima narodnih poslanika pretstavlja jedan krupan korak za sređivanje prilika, za normalizovanje našeg političkog života, ja izjavljujem, u ime grupe, kojoj imam čast da pripadam, da ću glasati za ovaj zakonski predlog u nacelu. (Burno odobravanje i pljeskanje u Narodnoj skupštini).

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč izvestilac manjine g. Hodera.

Izvestilac manjine Svetislav Hodera: Ja nemam nameru da pobijam mišljenje g. Živančevića, ali smatram za potrebno da samo podvučem nekoliko stvari, koje je on ovde rekao i na koje je aludirao.

On je najpre kazao da je vrlo nezgodno što sam spomenuo neke ličnosti koje nisu ovde u Narodnoj skupštini. To je mogao da misli na gg. Korošca, Mačeka i Spahu. A ja ostajem pri tome i to je moje mišljenje, dok ta gospoda ne izmene svoje punktacije da im dotle nema mesta u Narodnoj skupštini. (Uzvici sa leve: Tako jel!)

Drugo kao da je prebacio. tome zašto postoji samo jedna stranka J. R. S. D. (M. Živančević: nisam prebacio!) Tako ste kazali. A postojalo bi i više kad bi dobile odobrenje.

A treće što je kazao da je nelogično što tražimo da se u polovinu administrativnih srezova kandiduju i to da budu u jednoj trećini u svakoj bano-

vini. Mi poznajemo zakone o izborima, koji su važili pre ovoga, tada su vršeni izbori po okruzima. Nigde nije stajalo da mora u svakom okrugu biti kandidat, ali svaki srez želi da ima svoga kandidata. Ovo je minimum zašto se to slaže sa predlogom koji govori i o organizaciji stranke to je u vezi i potrebno je da ima jedna trećina srezova svojih predstavnika. To je baš cilj takvog traženja isto onako kao što traži većina samo sa mnogo manje garancija da ima u dve trećine banovina.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Ima reč g. Metikoš u ime grupe. (Čuje se: Dosta je, da prekinemo!) Ne možemo prekidati, ima 17 govornika. Izvolite g. Metikoš.

Dr. Milan Metikoš: Gospodo narodni poslanici, kad imamo pred nama ovu važnu materiju, koja se zove izborni zakon, treba da se razume ovaj veliki interes koji vlada u krugovima narodnih poslanika. Ja znam, gospodo, da svaki od vas oseća a osećao je možda od onoga časa kad je čuo da se izborni zakon sprema izvesno posebno raspoloženje a možda i osećanje, koje nije imao u momentu, kad je u Skupštinu dolazio.

Gospodo, ja mogu potpuno i otvoreno kazati da je sasvim potrebno bilo i da je bila krajnja potreba, da se pokrene pitanje izbornog zakona. I dobro je što je izborni zakon došao pred Narodnu skupštinu. Ali, gospodo, taj izborni zakon treba da bude savremen, da odgovara prilikama, koje su u našem narodu i da odgovara politici, koja se u momentu mora da vodi.

Ja sam, gospodo narodni poslanici imao prilike u Zakonodavnom odboru da govorim o ovome predmetu; pa ću sad i ovom prilikom otvoreno govoriti. (Zagor. Čuje se: Molim da prekinemo sednicu i da je nastavimo sutra!) Gospodine predsedniče, gospoda traže da sednica bude sutra.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Nemoguće je, gospodo, prijavilo se još 17 govornika, pa zato treba da nastavimo rad. Izvolite nastaviti.

Dr. Milan Metikoš: (nastavlja) Gospodo narodni poslanici, ja hoću otvoreno da govorim o ovome izbornom zakonu, koji je predložen da se izglasa u Narodnoj skupštini i molio bih vas da svi isto tako otvoreno pristupite kod raspravljanja da donije ne bude prebacivanja da nije bio sa dosta savesti pretresan ovaj krupan materijal. Kad se izborni zakon donosi moraju biti savesno ispitani ne samo efekti, koje će doneti taj zakon, nego i uzroci koji diktuju da se do njega dođe. U našoj zemlji, gospodo, vi svi znate da je vrlo teško. Vi svi vrlo dobro znate kakve su prilike u vašim srezovima kod vaših kuća. Vi svi vidite da nezadovoljstvo raste na svima stranama, a u poslednje vreme opazili smo svi, da se ne samo iz Ljubljane, ne samo iz Zagreba, nego i iz Beograda počele da se rasturaju u narodu razne izjave i to izjave takve prirode, koje postavljaju krupna pitanja i to ne samo krupna pitanja unutrašnje politike, nego i spoljne politike na dnevni red. I zato kad se donosi izborni red treba da se pazi, da izborni red bude odgovorio stvarnim prilikama i potrebama naše unutrašnje politike i stvarnim potrebama našega naroda. Ja ću, gospodo, samo da naglasim, da smo u ranijim propisima izbornih zakona imali dosta pogrešaka, koje su se svetile. Bilo je i u ranijim predlozima izbornoga zakona, pa i u samim zakonima takvih zahteva, koji su odgovarali potrebama one vla-

dine većine, koja je dotični zakon za izbore narodnih poslanika donosila. Ja ću da skrenem pažnju na jedan zakonski predlog, odnosno zakon, od 3-IX 1920 godine, a to je izborni zakon za Ustavotvornu skupštinu. Taj izborni zakon, kad se je donosio uneti su takvi uslovi, koji su onda smatrani kao potreba, ali ona Ustavotvorna skupština, koja je izabrana po tome izbornom zakonu, izabrana je na temelju tajnoga glasanja i donela je rezultate, koje svi mi znamo, a znamo da je ta Ustavotvorna skupština donela Vidovdanski Ustav.

Isto stanje gospodo, iste teške reperkusije u širokim slojevima naroda, kakve su bile posle svetsko-ga rata i godine 1920. Iste, gospodo, prilike možemo reći i to pogoršane, imamo u današnjim narodnim redovima, nakon teške privredne krize i depresije. Ova teška privredna kriza olakšala je izvesnim elementima u našem narodu, koji su nekada u ime svojih stranaka, kao šefovi partija, diktovali ko će ući u Narodnu skupštinu, koji su diktovali uslove, koji su morali biti uneseni u izborni zakon, ti elementi danas punom parom rade, kako bi svoje pozicije utvrdili i kako bi oslabili čitav posao, koji naše Narodno predstavništvo ina da svršava. I sada, gospodo, uoči gled takvoga stanja stvari, potrebno je da se ima u vidu, šta se radilo ranijih godina kada su ti izborni propisi stvarani. A ja mogu da skrenem pažnju na neke pogreške toga ranijeg rada. Na primer, bili su primenjeni principi kandidatskih lista i izbora po okruzima ali razume se sa slabim obzirom na sreske kandidature. Medutim same kandidature vršile su se tako, i izbori su svršavani na taj način, da su mnogi srezovi znali biti nezastupljeni i uopšte nisu imali poslanike. A kako je načelno bila postavljena kandidatura na takvoj osnovi, da su bili kandidovani ljudi iz pojedinih okruga u druge okruge, tako, da su u drugim okruzima bili poslanici ljudi, koji nisu poznavali prilike dotičnoga okruga. A to je imalo takve reperkusije, koje su se vrlo rdavo odrazile. Mi bismo, kada bi bilo sreće u našoj zemlji i kada bi se gledale stvarne potrebe u narodu, imali izborni sistem tačan i dobar, koji bi se bazirao isključivo na sreskoj kandidaturi. Sreska kandidatura stvorila bi mogućnost da pojedini ljudi u pojedinim srezovima, gde stvarno rade i gde se njihov rad ceni, da mogu kao takvi doći svakako i sigurno u Skupštinu. Medutim i ovaj sadašnji predlog većine izbegava izborni sistem. On je onako isto u ovom zakonskom predlogu većine skućeno primenjen, kao što je bio slabo primenjen ranije u izbornom redu, koji je poznavao kandidatske liste po izbornim okruzima. I tamo je sreska kandidatura bila pastorče a isto tako i u ovom predlogu, koji nam je većina predložila na glasanje.

Gospodo, ja ću skrenuti pažnju na način kako se to pitanje rešava po drugim zemljama. Ovaj izborni zakon, kako je predložen, bazira na principima, koji nisu naši, na principima, koji ne pasuju za naše današnje prilike, i taj izborni red bazira na principima, koji su svojevremeno imali vrednosti u Italiji i bazira na onom poznatom Musolinijevom statutu iz 1923 godine. Mi svi koji znamo politiku, koju vodi Musolini i znamo jaku ruku, koja tu politiku vodi, možemo razabrati i razumeti kao opravdano, što je on onakav izborni zakon doneo za prilike u svojoj zemlji. Po tome njihovom izbornom sistemu, onaj, ko dobije 25% glasača u zemlji dobija dve trećine

mandata. Isti taj izborni princip gospodo smatrali su za potrebno da prime i naši susedi u Rumuniji.

— Oni su — poznata Braćanova liberalna skupština primili 1926 godine sličan izborni zakon, koji se bazira na istim principima, sa nekom „premijom“, jer se u ovome zakonu predviđa, da onaj koji ima 40% kandidata, dobija tri četvrtine mandata i to pomoću jedne „premije“, koja se naročito izračunava tako, da 180 mandata pripadnu kao „premija“ onoj stranci, koja je imala najviše glasova. Kad su doneli ovaj izborni zakon, u liberalnoj Braćanovoj skupštini računali su, da će im taj zakon osigurati i doneti ogromnu većinu. Medutim, pokazalo se, da ono, što je u Italiji bilo korisno i zgodno, — jer tamo vodi jedna jaka ruka, jednu odsečnu politiku, — da se to osvetilo Rumuniji, tako, da je ova vlada koja je donela ovaj zakon izborni, posle prvih izbora postala neznatna manjina, dok su njeni protivnici postali većina. Ja smelo tvrdim, da ovaj izborni zakon, kako vam je predložen od naše većine, nosi iste principe, koji na bazi relativne većine hoće da osigura tri petine mandata većini, a ne zna se, gospodo, kakva će biti situacija u vremenu kada se izbori budu vršili, kakva će biti tada grupacija glasača i za koju će se politiku oni opredeliti, odnosno u kome će pravcu njihovi glasovi da se svrstaju, te je s toga ovaj izborni zakon jedna propozicija, koja uliva mnogo brige i mnogo straha po loši rezultat. S druge strane, ovim preteranim majoriziranjem relativne većine i onemožucavanjem svega nastojanja zdrave na i nama vrlo potrebne manjine, čini se jedna temeljna pogreška ovim izbornim redom. I ja, gospodo moram otvoreno da kažem da ovaj izborni zakon, kako nam je predložen od strane većine, ne treba da se primi u ovoj Skupštini. Najsrećnije bi bilo rešenje da se prethodno izglasa da se on vrati natrag u Odbor i da se Odboru odrede smernice i načela, na kojima treba da se on razradi. Ovaj nam je izborni zakon potreban, toga smo svi svesni, jer znamo na temelju koga smo izbornoga zakona bili izabrani 8. novembra 1931 godine. Ali ovaj novi izborni zakon treba da vodi računa i o prilikama u narodu i o našoj unutrašnjoj političkoj situaciji. I zato ovaj predlog izbornoga zakona, kako nam je predložen od strane većine, ne bi trebalo uzeti za podlogu diskusije, nego bi ga trebalo vratiti u Odbor da se tamo temeljno prouči i razradi. U našim prilikama specijalno trebamo savesno da radimo, jer mi, gospodo, niti smo homogeni kao Romani u Italiji, niti kao Germani u Nemačkoj. Mi poznajemo naše srazmere i prilike i naše unutrašnje teškoće, koje su ne samo plemenske, nego i verske prirode. U zadnje vreme, nemojte to zaboraviti, gospodo, ima mnogo poteškoća, ja doduše koncediram da ima među nama gospode, koji u svojim srezovima nemaju potrebe da polažu računa o svome radu, ali oni, koji imaju te potrebe, moraju o tome voditi računa i treba otvoreno da kažu sve teškoće, koje se danas u narodu dole vide. Mi imamo danas u našim narodnim masama jedno teško zatalasno stanje, jednu tešku situaciju, koja bazira i na verskoj nesmošljivosti. Ja sam nedavno uputio jednu interpelaciju nadležnom Predsedniku Ministarskog saveta, ne sa nakanom, da tangiram onu veru, čiji su predstavnici, episkopi, dali krupnu izjavu u jednoj svojoj poslanici, nego sam ovo učinio za to, da skrenem pažnju nadležnima, da se sa vrhova verske uprave pokreću izvesni zahtevi či-

sto političke prirode, iako su u onom momentu maskirani u pravcu jedne ustanove, koja postoji na temelju pozitivnih zakona ove zemlje.

Ja sam, gospodo, imao prilike da to izložim, da ovu stvar treba posmatrati kao krupan politički događaj. Vi znate, da je temelj naše unutrašnje političke situacije i naših poteškoća, tako zvano hrvatsko pitanje. Vi znate da se oko toga pitanja pravilo za vreme ranijih parlamentarnih perioda mnogo špekulacija i znate da je došlo do vrlo teških konflagracija i do nesretnog 20 juna 1928 god.

Ali, gospodo, ne smete zaboraviti da je blagopokoini Stjepan Radić bio onaj, koji je bio vođa hrvatskog dela našeg naroda, i to možda svih blizu sto posto. Nakon njegove smrti haš u tom delu našeg naroda nalaze se tri struje, koje se bore oko toga, ko će da vodi taj deo našeg naroda. Mi smo, gospodo, imali prilike da konstatujemo da je svojevremeno u seljačko-demokratskoj koaliciji od dva predsednika ostao drugi predsednik Svetozar Pribičević, koji je bio oko da on bude onaj, koji će voditi politiku hrvatskog naroda. I taj čovek, koji je propovedao čitavog svog vekā politiku unitarističku, politiku narodnog i državnog jedinstva, koji je kao ministar unutrašnjih dela strpao i pok. Stjepana Radića u famnicu kada je izvesnim svojim izjavama prekoračio postojeće zakonske propise, taj čovek, posle smrti Stjepana Radića, cilja na to, da on bude vođa hrvatskog naroda i on je danas prešao u krajnju liniju, ekstremnu liniju koja se jedva može zamisliti, kao jedan čovek koji zaslepljen mržnjom želi da dođe do vlasti. Njegov je postulat danas tako težak, da se ne može da reproducira na ovome mestu. Prva mu je baza zahtev — slobodna Hrvatska. I sad vidite, gospodo, opazilo se to u masama. Mi koji živimo u Savskoj banovini, na toj teritoriji, vidimo da se veliki deo hrvatskog naroda odlučno raspoložio za njega i za njegovu politiku. Svi kažu: to je naš čovek, taj će nas Hrvate spasiti. Međutim, gospodo, taj pokret u tom pravcu opaža i katolički episkopat, koji zna, da je hrvatski deo naroda sa sto od sto katolički. I videći, da nema tko da vodi politiku za taj narod, oni su smatrali potrebnim, da u tom pravcu nastupe. I zato, gospodo, njihovu poslanicu treba shvatiti u tom pravcu, oni nastupaju politički, kako bi oni mogli svoju politiku provesti da narodne mase pridrže uz sebe, da im oni budu prvaci i vode. I sa tim u vezi treba da se ima u vidu i to, da je posle smrti Stjepana Radića bio za predsednika izabran dr. Maček i da je taj čovek videći nadmetanje ova prva dva faktora o vođstvo u hrvatskom narodu i on smatrao potrebnim da i on pokaže da je živ. Zato možete da razumete, zašto je ovo previranje, zašto su te punktacije i izjave u toj formi ubrzo i sledovale, gotovo u jednom tempu, jedna uz drugu izgleda paralelno, ali svaka izgleda u svome pravcu i u tome cilju da svaki očuva ono što može za sebe.

Međutim, gospodo, kada bi bila politika ova, koja se vodi i koja treba da se bazira na principu jednakosti i ravnopravnosti vodenja pravédno svuda i na svakom mestu, pa da se administracija svuda i na svakom mestu uredi i popravlja, te da se na svakom mestu oseti blagodat zdravog gledanja na našu unutrašnju političku situaciju, onda bi bilo laglje kreirati napred.

Međutim, gospodo, sve ove špekulacije što se pojavljuju, kako rekoh u hrvatskom delu našega na-

roda, pojavljuju se istovremeno i u srpskom delu naroda, i slično u slovenačkom delu našega naroda, pa je danas tako stvoren teren za razvoj raznih političkih špekulacija, da se to na svakom koraku oseća, i sada treba, pre svega da se zna, koja politika treba da se vodi.

Ta politika treba da se vodi na osnovu pozitivnih zakona, odlučno, ali i sa potrebnim obzirom na sve osetljivosti bilo plemenske, bilo verske prirode.

Niko od nas ne traži danas da se protiv katoličkog episkopata nastupa neobzirno ili bezobzirno. I mi ne možemo nikome dozvoliti da bilo čiju reč ovde, koja je pala u tome pravcu, tako tumači, nego je svima nama stalo do toga, da se svi doteraju do spoznaje, da zakoni vrede u ovoj zemlji za sve i svakoga i svako koji radi proti zakona, treba da oseti posledice. Baš zbog toga, jer se desilo, da je znao i jedan Predsednik Vlade, u Nišu prošlog proleća, da dade izjave političke prirode takve naravi, koje su dale povoda na raznim stranama raznim komentarijima, dalo je to, gospodo, mogućnosti da se i formiraju ove razne ličnosti i grupe, koje postavljaju sada razne svoje prohteve i razne izjave i programe. Mi, svakako, da možemo dobiti mogućnost izražavanja prave volje narodne, pre svega moramo omogućiti ona sredstva i uslove, koji su za to nužni.

Mi smo svojevremeno za ranijih partijskih režima imali i slobodu štampa i slobodu sastajanja i tajnog glasanja, i ja Vas mogu da uverim, da nismo nikada imali zdravu sredinu u Narodnoj skupštini.

Naše savremene prilike bezuvetno traže da se učine mnoge korekture ovim, sada postojećim ograničenjima građanskih i političkih sloboda, ali, gospodo, i tu bi morao da postoji jedan plan i program i treba naše narodne mase pre svega u tome pravcu da se uzgoje i razviju, a tek onda može da se donese jedan izborni red, koji će odgovarati našim prilikama. Ovako, gospodo, dok sve svuda čuti, dok se ne zna šta ko i gde kako misli, mi danas izradujemo izborni red i priznajemo princip majoriziranja, da svako može da postavi kandidatsku listu zemaljsku za čitavu zemlju, mislimo da je to dovoljno da se obezbedi vodenje sadanje politike, čini se teška pogreška. Zato, jer je ova situacija vrlo teška, u njoj treba danas sa više obzira i proučavanja same materije i prilika da se pristupi poslu izrade izbornog zakona.

Ovaj ovako predloženi nacrt izbornog zakona od odborske većine nije podesan da se primi i ako budete saglasni s time, ja predlažem, da se on vrati natrag u Odbor, pa neka Odbor uzme više i vremena i truda za njegovo proučavanje, a neka ne primenjuje na naše prilike ono, što je fatalno svršilo u Rumuniji, jer ono, što je vredelo u Italiji, ne može da važi i za nas. Za naše prilike potreban je izborni zakon takav, koji će odgovarati i našim narodnim potrebama i našoj unutrašnjoj politici. Glasam protiv.

Potpredsednik dr. Kosta Popović: Gospodo, sa Vašim pristankom zaključujem današnji sastanak. Kao dnevni red za iduću sednicu predlažem produženje pretresa izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu.

Primate li predloženi dnevni red? (Primamo!) Iduću sednicu zakazujem za sutra u 9,30 časova.

(Sednica je zaključena u 1,10 časova).

P R I L O Z I

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA
MINISTRATVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVNO ODELENJE III.

III. br. 4801.

7. februara 1933 god.
Beograd

Gospodinu

PRETSEDNIKU NARODNE SKUPSTINE

U prilogu pod //: čast mi je dostaviti Vam predlog zakona o obrazovanju novih srezova Modričkog, Maglajskog i Bosansko-grahovskog u Vrbaskoj banovini. U isto vreme, čast mi je u prilogu pod //, poslati Vam ukaz III. br. 4801. kojim sam na osnovu čl. 63 Ustava ovlašćen da taj zakonski predlog podnesem Narodnom predstavništvu na rešenje.

Ministar unutrašnjih poslova,

živ. A. Lazić, s. r.

MI
ALEKSANDAR I
PO MILOSTI BOŽJOJ I VOLJI NARODNOJ
KRALJ JUGOSLAVIJE

Na predlog Našeg Ministra unutrašnjih poslova i po saslušanju Našeg Ministarskog saveta, a na osnovu čl. 63 Ustava,

rešili smo i rešavamo:

Ovlašćuje se Naš Ministar unutrašnjih poslova da može

6. februara 1933 god.

u Beogradu

Ministar unutrašnjih poslova,

živ. A. Lazić, s. r.

podneli Narodnom predstavništvu na rešenje predlog zakona o obrazovanju novih srezova Modričkog, Maglajskog i Bosansko-grahovskog u Vrbaskoj banovini.

Naš Ministar unutrašnjih poslova neka izvrši ovaj Ukaz.

ALEKSANDAR, s. r.

PREDLOG ZAKONA

O OBRAZOVANJU NOVIH SREZOVA MODRIČKOG, MAGLAJSKOG I BOSANSKO-GRAHOVSKOG
U VRBASKOJ BANOVINI

Čl. 1.

Obrazuje se novi Srez modrički sa sedištem sreza u Modriču u koji ulaze područja dosadašnjih sreskih ispostava u Gradačcu i u Odžaku, i to opštine: Vranjačka, Gradačačka, Donjo-skugrićska, Kladderska, Modrička, Odžačka, Donjo-dubička, Novo-gradska, Vlaško-mahalska i Dugopoljska.

Čl. 2.

Obrazuje se novi Srez maglajski sa sedištem sreza u Maglaju u koji ulazi područje dosadašnje Sreske ispostave u Maglaju, i to opštine Maglaj grad i Maglaj selo, kao i sela: Osojnica, Poklenica Gornja, Poklenica Donja, Potočani, Striježevica, Trbuk i Šovarlje iz Opštine osojničke Sreza gračaničkog i sela: Šije, Kosova, Trepče, Ripna, Jablanica, Ravno, Karadaglje i Koprivci iz Opštine tešanjске Sreza tešanskog.

Čl. 3.

Obrazuje se novi Srez bosansko-grahovski sa sedištem

sreza u Bosanskom Grahovu u koji ulaze područja do sadašnjih sreskih ispostava u Bosanskom Grahovu i u Drvaru, i to opštine: Bosansko-grahovska, Drvarska i Trubarska.

Čl. 4.

Sreske ispostave u Odžaku, Maglaju i Bosanskom Grahovu ukidaju se.

Čl. 5.

U slučaju gde se obrazovanjem novih srezova opštine dele na više srezova ovlašćuje se Ministar unutrašnjih poslova da uredbom odredi područje tih opština ili njihovo delove pripoji drugim opštinama.

Čl. 6.

Ovaj Zakon stupa u život i dobija obaveznú snagu danom obnarodovanja u „Službenim novinama“.

INTERPELACIJA

DR. NIKOLE NIKIĆA I DRUGOVA, NARODNIH POSLANIKA NA MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O KONFINACIJI GG. DR. KOROŠCA I DRUGOVA TE
G. DR. VLATKA MAČEKA

Gospodine Ministre!

Iz stranih smo novina prije nekoliko dana saznali, da su g. g. dr. Anton Korošec, dr. Vjekoslav Kulovec, dr. Marko Natlačen i dr. Anton Ogrizek po čl. 12 al. 4 Zakona

o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi proterani iz svojih stalnih prebivališta u Vrnjačku Banju, Bileće i l. t.

Premda imamo i suviše skupo državni centralni presbiro plaćamo, ipak smo opet tek jučer iz Peštanskog radija saznali, da je ista ovakva policijska mjera primenjena i na g. dr. Vlatka Mačeka, vodju Hrvatske seljačke stranke, koji je tako iz Zagreba proteran u Čajniče.

Kraljevska vlada ipak međjutim nije sve do danas o ovim internacijama dala javnosti nikakvo saopštenje. Iz njenih se pako krugova potajno čuje, da su ove policijske

mjera protiv g. g. dr. Antona Korošca i drugova te g. dr. Vlatka Mačeka poduzete zbog raznih izjava i rezolucija, u kojima su više puta iznjeli svoja shvaćanja političke organizacije i uredjenja Jugoslavije.

I bez obzira na to, što je upotreba policijske sile protiv slobode shvaćanja politički besmislena, a moralno odvratna, ovaj akt Kr. Vlade protiv g. g. dr. Antona Korošca i drugova i g. dr. Vlatka Mačeka predstavlja novu povredu ustavnih i građanskih prava kako po Ustavu od 3/9. 1931 god. tako i po Zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi.

Konfinacija imenovanih određena je naime po čl. 12 al. 4 kao protiv lica koja remete red i mir.

Da je zakonodavac međutim u ovoj prilici imao pred očima prije svaki drugi red i mir nego politički, najbolji je dokaz ovo:

Alineja 4 čl. 12. Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi nalazi se u tom članu neposredno iza odredaba, koje govore o sankcijama protiv punodobnih i maloletnih lica odanih skitnji, pijanstvu ili bludnosti, dok se zakonske odredbe za zaštitu današnjeg državnog uredjenja, socijalnog i političkog poretka, kao i političkog reda i mira završuju već čl. 6 Zakona.

Kad je dakle zakonodavac članom šestim Zakona postavio granice slobodi građanskog stupanja u političkim pitanjima, dakle granice političkog reda i mira, jasno je, da se na taj politički red i mir nije imao namere ponovo vraćati još samo u čl. 12. Još je manje imao razloga spajati zaštitu političkog reda i mira s odredbama o moralnom redu, koliko nam god ovaj posljednji bio potreban.

Jer se dakle alineja 4 u članu 12 nalazi zajedno s odredbama o skitnji, pijanstvu i bludnosti znači, da ovo poremećenje reda i mira ne stoji ni u kakvoj vezi s političkim poretkom.

Kad to poremećenje reda i mira ne bi bilo u vezi sa alinejom 1 čl. 12 bilo bi normirano samostalno, a ne u istom članu, kako su samostalno normirane tolike druge odredbe ovoga zakona.

Opravdanost i zakonitost samo ovakvog shvaćanja ilustrira nadalje najbolje propis §-a 158 krivičnog zakona koji isto kao i čl. 12 Zakona o zaštiti države donosi sankcije moralnog reda, a koji se nalazi u petnaestoj glavi krivičnog zakona, o javnom miru i redu, ali samo s izuzetkom mira i poretka.

Na poremećenje se političkog reda i mira ne može primeniti sankcije internacije, kako bi Kr. Vlada htjela ni onda, kad bi taj zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi odgovarao ustavnom shvaćanju, i kad bi se njegov čl. 12 odnosio na politički red i mir.

Koliko je Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi sad već međutim nesavremen i nemoguć najbolji je dokaz shvaćanje Kr. Vlade koja po njemu načina postupka protiv g. g. dr. Korošca i drugova i g. dr. Mačeka radi dela iz čl. 3 zakona o zaštiti države makar traže, da se promjeni sadašnje državno uredjenje i politički poredak.

Kad se dakle kardinalne ustanove Zakona o zaštiti države kao faktično protivno Ustavnom propisu o mogućnosti Ustavne promjene, pa dakle i promjene političkog i državnog poretka, — prirodno više ne mogu izvršivati, kako da se izvršuju njegova sporedna odredbe na primjer čl. 12 za koji u ostalom još ima dovoljna naknada u krivičnom zakoniku kao zakonu šestojanuarskog režima.

Ako Zakon o zaštiti države vredi još u cijelini, onda se moraju i sve njegove odredbe u cijelini primjenivati, a ne kako to Kr. Vlada čini.

Kako dakle međutim, izvjesna politička dela g. g. Antona Korošca i drugova i g. dr. Vlatka Mačeka u svakom slučaju predstavljaju prije atak na primarne odredbe zakona o zaštiti države, nego na sporedne, a ipak se na njih primenjuju samo sporedne odredbe, i kako ovakav rad Kr. Vlade predstavlja više psihički pritisak i nakanu od slobode g. g. dr. Antona Korošca i drugova i dr. Vlatka Mačeka po mogućnosti napraviti sramotni politički pazar, nego povesti nepristrani zakoniti postupak tražimo, da nam na ovu interpelaciju u Narodnoj skupštini odmah odgovorite:

1) Da li je istina, da su g. g. dr. Anton Korosec, dr. Vjekoslav Kulovec, dr. Marko Natlačen, dr. Anton Ogrizek, te g. dr. Vlatko Maček na osnovu čl. 12 al. 4 Zakona o zaštiti države iz svojih prebivališta protjerani u Vrnjačku Banju, Čajniče i t. d. i tako bez roka konfinirani?

2) Da li je isto tako istina, da je ova odvratna policijska mjera na imenovane primjenjena zbog njihovih raznih političkih izjava o potrebnom novom državnom uredjenju Jugoslavije?

3) Ako je g. Ministre, sve ovo istina, kako ste pored tolikih političkih izjava i pisama srbijanskih političara upravo od dr. Voje Marinkovića, pa do g. g. Joce Jovanovića i Ljubomira Davidovića o novom političkom redu zemlje, mogli samo g. g. dr. Antonu Korošcu i drugovima te g. dr. Vlatku Mačeku nasilno i nezakonito ugrabiti slobodu?

4) Da li, Gospodine Ministre, nadalje još ne vidite, da je Kr. Vlada ovu nesretnu zemlju svojim postupcima svrstala ispod sloboda Austro-Ugarske, kad unutarjni politički poredak Jugoslavije održava apšenjem građana i konfinacijama bivših predsjednika Vlade, ministara te narodnih predstavnika i vodja?

5) Da li ste napokon Gosp. Ministre, voljni odmah g. g. dr. Antonu Korošcu i drugovima te g. dr. Vlatku Mačeku nezakonito otetu slobodu povratiti, te ih internacije osloboditi?

2 veljače 1933.

Beograd.

Dr. Nikola Nikić s. r.
Dr. I. Lončarević s. r.
Dr. Franjo Gruber s. r.
Lovro Knežević s. r.
Stjepan Valjavec s. r.